

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Гуманітарно-правовий факультет

Кафедра психології

Кваліфікаційна робота

(тип кваліфікаційної роботи)

Магістр

(освітній ступінь)

на тему «Гендерні особливості суб'єктивного сприйняття образу
українського чоловіка під час активних бойових дій»

ХАІ.704.7-96п2.22О.053.9749567КР

Виконав: здобувач (ка) б курсу групи №7-96п2

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

(код та найменування)

Спеціальність 053 «Психологія»

(код та найменування)

Освітня програма «Психологічне консультування
та психотерапія»

(найменування)

Шаповал Микола Михайлович

(прізвище та ініціали здобувача (ки))

Керівник: Жидко М.Є.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: Фоменко К.І.

(прізвище та ініціали)

Харків – 2022

Реферат

Дипломна робота: 62 с., 11 табл., 4 рис., 5 дод., 32 джерела.

Ключові слова: ГЕНДЕР, ГЕНДЕРНА РОЛЬ, ОБРАЗ ЧОЛОВІКА, МАСКУЛІННІСТЬ, АНДРОГІННІСТЬ.

Об'єкт дослідження: образ українського чоловіка у воєнний час.

Предмет дослідження: гендерні особливості сприйняття образу українського чоловіка у воєнний час.

Мета дослідження – виявити особливості гендерного сприйняття образу українського чоловіка після початку повномасштабних бойових дій.

Методи дослідження: 1. Теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми дослідження. 2. Емпіричні методи з використанням психодіагностичних методик: статево-рольовий опитувальник Сандри Бем; репертуарний тест рольового конструкту Келлі; проективна методика «Малюнок Чоловіка». 3. Методи статистичної обробки даних: кластерний аналіз за принципом «ближнього сусіда» та U-критерій Манна-Уїтні. 4. Інтерпретація та аналіз результатів.

За результатами дослідження було зроблено наступні висновки:

Найбільше серед досліджуваних виявлено такі гендерні категорії як маскуліність та андрогінність. Українському чоловікові надають такі ролі як чоловік, князь, гайдамака, військовий, силовик, гетьман, вчений, майдановець, син, козак, підприємець, брат, батько, волонтер та шляхтич. Андрогінні надають ролям українських чоловіків більшої вираженості, ніж маскуліні. Образу чоловіка у сприйнятті обох гендерів притаманні якості: впевнений у собі, здатний допомогти, схильний захищати свої погляди, незалежний, сильна особистість, відданий, наполегливий, сильний, надійний, аналітичний, схильний до ризику, схильний вести за собою. Українського чоловіка сприймають як мислячого та зібраного, стабільного, такого, який не акцентує увагу на дрібницях. З приходом повномасштабних воєнних дій на території України змінилася діяльність та функціональна роль чоловіка, його бачать як захисника, воїна, порівняно з довоєнним періодом.

Abstract

Diploma thesis: 61 pp., 11 tables, 4 figures, 5 appendices, 31 sources.

Keywords: GENDER, GENDER ROLE, MAN'S IMAGE, MASCULINITY, ANDROGYNY.

The object of the research is the image of a Ukrainian man in wartime.

The subject of the research is gender features of the perception of the image of a Ukrainian man in wartime. The purpose of the research is to study the peculiarities of gender perception of the image of the Ukrainian man after the beginning of Russia's full-scale invasion.

The methods of the research: 1. The or ethical analysis of scientific sources on the research problem. 2. Empirical methods including psychodiagnostic techniques: Sandra Bem's sex-role inventory (BSRI); George Kelly's Role Construct Repertory Test (RRT); projective technique "Drawing a Man". 3. Methods of statistical data processing: cluster analysis according to the "nearest neighbor" principle and Mann-Whitney U test. 4. Interpretation and analysis of results.

Based on the results of the study, the following conclusions were made. Such gender categories as masculinity and androgyny were found to be the most common among the researched. Ukrainian man is given such roles as husband, knyaz (duke), haydamak (insurgent), military man, security guard, hetman (military commander), scientist, Maidan revolution participant, son, cossack, entrepreneur, brother, father, volunteer and szlachcic (nobleman). Androgynous respondents give the roles of Ukrainian men more expressiveness than masculine ones. The image of a man in the perception of both genders has inherent qualities: self-confident, able to help, inclined to defend his views, independent, strong personality, loyal, persistent, strong, reliable, analytical, prone to risk, inclined to lead. A Ukrainian man is perceived as thinking, self-controlled, stable, not focused on small things. With the beginning of Russia's full-scale military invasion of Ukraine, functional roles of a Ukrainian man have changed, and he is seen as a defender and a warrior, compared to the pre-war period.

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Факультет Гуманітарно-правовий факультет

Кафедра психології

Рівень вищої освіти другий магістерський

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
(код і найменування)

Спеціальність 053 «Психологія»
(код і найменування)

Освітня програма «Психологічне консультування та психотерапія
(найменування)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Ю. І. Гулий

(підпис)

(ініціали та прізвище)

«01» вересня 2022 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Шаповал М.М.

(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи «Гендерні особливості суб'єктивного сприйняття образу українського чоловіка під час активних бойових дій»

керівник кваліфікаційної роботи Жидко М.Є, канд. психол. н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом Університету №1586-уч від «17» листопада 2022 року.

2. Термін подання здобувачем кваліфікаційної роботи «18» грудня 2022 р.

3. Вихідні дані до роботи _____

Виявити особливості гендерного сприйняття образу українського чоловіка після початку повномасштабних бойових дій

4. Зміст пояснювальної записки (перелік завдань, які потрібно розв'язати)

- Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження.

- Визначити особливості сприйняття образу «Я» у чоловіків та жінок

України.

- Визначити особливості сприйняття образу українського чоловіка у жінок та чоловіків України.

- Здійснити порівняльний аналіз особливостей гендерного сприйняття образу українського чоловіка.

5. Перелік графічного матеріалу: _____

Рис. 4

Табл. 11

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Жидко М.Є., канд. психол. н., доцент	11.10.22	15.10.22
2	Жидко М.Є., канд. психол. н., доцент	18.10.22-	23.10.22
3	Жидко М.Є., канд. психол. н., доцент	15.11. 22-	22.11.22

Нормоконтроль _____ С. В. Кузьміна «18» грудня 2022 р.
(підпис) (ініціали та прізвище)

7. Дата видачі завдання «01» вересня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи	Примітка
1.	Затвердження теми, мети та завдань дипломної роботи	01.09.22-07.10.22	
2.	Складання плану роботи	08.10.22-10.10.22	
3.	Аналіз літературних джерел. Написання першого розділу дипломної роботи	11.10.22-15.10.22	
4.	Визначення психодіагностичного інструментарія для проведення практичної частини дослідження . Написання другого розділу дипломної роботи.	18.10.22-23.10.22	
5.	Проведення практичної частини дослідження.	24.10.22-07.11.22	
6.	Статистична обробка отриманих даних.	08.11.22-12.11.22	
7.	Написання третього розділу дипломної роботи.	15.11. 22-22.11.22	
8.	Написання загальних висновків. Оформлення списку використаних літературних джерел, додадку(ків) та змісту.	23.11. 22-29.11.22	
9.	Передзахист.	30.11.2022-01.12.22	
10.	Внесення коректив до тесту дипломної роботи.	02.12.22-11.12.22	
11.	Оформлення та підписання відповідної документації(висновок керівника, висновок кафедри, рецензія та довідка на предмет наявності порушень академічної доброчесності)	12.12.22-17.12.22	
12.	Підготовка електронної презентації та тексту доповіді.	14.12.22-17.12.22	
13.	Строк подання студентом роботи на кафедру.	18.12.22	
14.	Захист.	20.12.22-21.12.22	

Здобувач

_____ (підпис)

Шаповал М.М.

_____ (ініціали та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис)

Жидко М.Є.
_____ (ініціали та прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМАТИКИ ОБРАЗУ ЧОЛОВІКА В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	5
1.1 Наукові підходи до вивчення образу чоловіка.....	5
1.2 Етнокультурні образи чоловіка в Україні.....	11
1.3 Гендерні особливості сприйняття образу чоловіка.....	17
РОЗДІЛ 2 ПРОЦЕДУРА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	22
2.1 Характеристика вибірки та процедури дослідження.....	22
2.2 Характеристика методів дослідження.....	23
РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПРИЙНЯТТЯ ОБРАЗУ УКРАЇНСЬКОГО ЧОЛОВІКА ЧЕРЕЗ ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ.....	27
3.1 Особливості сприйняття образу українського чоловіка у жінок та чоловіків України у воєнний період.....	27
3.2 Гендерний аспект сприйняття образу українського чоловіка під час воєнних дій на території України.....	34
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	47
ДОДАТКИ.....	51

ВСТУП

За останні десятиліття ми можемо спостерігати як змінюється образ чоловіка в Україні та у світі загалом. Формуються нові соціально-культурні цінності, які продовжують співіснувати з традиційними. З одного боку, зростає варіативність ідентифікаційних моделей і еталонів, способів конструювання гендерної ідентичності, а з іншої – процеси гендерної ідентифікації стали складнішим для сучасного чоловіка в актуальних контекстах соціокультурного простору. Відбувається формування нової моделі маскулінності, яка постає не такою чіткою і конкретною, як традиційна.

Поширення тенденції до жіночої емансипації, рівноправ'я за статевими ознаками сприяє дедалі більшому розмиттю відмінностей між поняттями «жіночість» та «мужність». З огляду на прогресуючу маскулінізацію жінок та фемінізацію чоловіків, що призводить до трансформацій не тільки у сприйнятті образів чоловіка та жінки, але і до перерозподілу гендерних ролей, дослідження факторів формування психологічної статі є важливим та актуальним. Аналіз основних теоретичних та психодіагностичних підходів до статевої ролі простору особистості було проведено О. Кочарян, М. Жидко, Н. Терещенко, О. Фроловою [16, 17].

Стать людини, як одна з найважливіших її характеристик, визначає у багатьох аспектах не лише соціальні орієнтації, але й культурні цінності, як індивіда зокрема, так і народу в цілому. Саме культура за В. М. Телією є тим знанням, що відображає відомості про самопізнання людини у процесі життєвих практик.

Проблему відмінностей статей розглянуто в роботах С. Бем, Ш. Берна, З. Фрейда, К. Хорні, К. Г. Юнга, В. Геодякяна, В. Грошева, Т. Говорун, Є. Ільїна, В. Кагана, О. Кікінежді, Д. Колєсова, І. Кона, Ж. Лакана, В. Прядєїна, О. Тирнової, Т. Алексєєнко, В. Іова, Л. Красномоєць, А. Марушкевич, Л. Повалій, В. Постовий. Через те, що у сучасній

гендерології виражено домінують жіночі дослідження, які становлять переважну більшість усіх опублікованих наукових текстів, а чоловічі – грають, поки що, підлеглу роль, це дослідження є актуальним.

Об’єкт дослідження – образ українського чоловіка у воєнний час.

Предмет дослідження – гендерні особливості сприйняття образу українського чоловіка у воєнний час.

Мета дослідження – виявити особливості гендерного сприйняття образу українського чоловіка після початку повномасштабних бойових дій.

Задачі дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження.
2. Визначити особливості сприйняття образу «Я» у чоловіків та жінок України.
3. Визначити особливості сприйняття образу українського чоловіка у жінок та чоловіків України.
4. Здійснити порівняльний аналіз особливостей гендерного сприйняття образу українського чоловіка.

Методи дослідження:

1. Теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми дослідження.
2. Емпіричні методи з використанням психодіагностичних методик: статево-рольовий опитувальник Сандри Бем; репертуарний тест рольового конструкту Келлі; проективна методика «Малюнок Чоловіка».
3. Методи статистичної обробки даних: кластерний аналіз за принципом «ближнього сусіда» та U-критерій Манна-Уїтні.
4. Інтерпретація та аналіз результатів.

Дослідження проводилось в режимі онлайн протягом 2022 року. В якості досліджуваних були залучені 78 осіб віком від 21 до 40 років (35 жінок та 43 чоловіків України). Вибірку склали 2 групи у складі 65 осіб: 1 група – досліджувані з андрогінністю (35 осіб), друга група – досліджувані з маскулінністю (30 осіб).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМАТИКИ ОБРАЗУ ЧОЛОВІКА В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

1.1. Наукові підходи до вивчення образу чоловіка

У науковій літературі при розгляді маскулінності та маскулінної ідентичності спостерігається концептуальний плюралізм, що зумовлюється відмінними «методологічними призмами» вчених, ідеологією, якою керуються дослідники, змінами методологічної парадигми у соціальних науках загалом. Теоретичні і практичні аспекти психології чоловіка, гендерної ідентичності, а також маскулінності розглянуті на перетині соціології (Е. Гідденс, М. Флуд, Р. Коннел, І. Тартаковская, І.Кон, Т.Марценюк), соціальної психології та когнітивних напрямків (С. Бем, Є.Белінська, Г. Андрєєва, Р. Левант, М. Аддіс, Дж. Кохан, Дж. Плек, Дж. О'Ніл, Дж. Гуд, Дж. Холмс, М. Кіселіца, Л. Кольберг, А. Кочарян, В. Каган, П. Горностаї, І. Клецина), психології розвитку та антропології (М. Мід, Д.Гірі, В. Геодакян, Е. Маккобі, К.Джеклін, Д. МакФарленд, Г. Беррі), психоаналізу (К. Хорні, К-Г. Юнг, Е. Еріксон, Дж. Моні, Р. Столер, С. Крюгман, В. Поллак, Н. Ходоров), філософії фемінізму (Е. Бадінтер, Ю. Крістева, Ж. Ліотар, Ж. Дерріда, Ж. Дельоз, М. Фуко, Дж. Батлер).

Розглянемо наступні теоретичні моделі, в межах яких здійснювалось вивчення різних аспектів маскулінної ідентичності: психоаналітична; соціального навічання; соціально-конструктивістська; феміністична.

Психоаналітична модель. Теоретичні положення зосереджені на досвіді раних років життя чоловіка і взаємодії з батьками, що формує подальший емоційний розвиток чоловіка та впливає на здатність до встановлення міжособистісних стосунків. В енциклопедії психоаналізу гендерна ідентичність визначається як значення, сенс, котре особа вкладає у свою маскулінну або фемінну ідентичність. Термін «гендерна ідентичність» був вперше використаний Дж. Моні для розділення суб'єктивного досвіду та

концепту «гендерної ролі», що позначав соціально детерміновані атрибути гендеру. Пізніше Р. Столлер використовував цей термін для розрізнення психологічних та біологічних відмінностей статі [13].

У працях З. Фрейда не йшлося про формування маскулінної ідентичності, увага радше була сфокусована на психосексуальних імпульсах та внутрішньоособистісних конфліктах (комплекс кастрації, комплекс Едипа). Заслугою З. Фрейда є відкриття несвідомого у структурі і функціонуванні психіки, а також стадійність формування психічного апарату. Його первинну концепцію в подальшому розвинули та доповнили послідовники психоаналізу. К-Г. Юнг вводить поняття самості, що визначається як інтеграційна динамічна структура, аніма та аніmus, які вказують на наявність чоловічого та жіночого начал у психічному житті індивіда.

Е. Еріксон вносить вагомий аспект в уявленні про формування ідентичності, а саме – вплив не лише ранніх стосунків у сім'ї, а й соціально-психологічних та культурних факторів. Е. Еріксон розглядає ідентичність як внутрішню неперервність та тотожність особистості, як психосоціальне утворення, котре формується шляхом проходження кризових стадій. Більш сучасні психоаналітичні теорії при описі механізмів функціонування маскулінної ідентичності фокусуються на об'єктних відносинах та self-психології.

Вивчаючи причини психологічних конфліктів чоловіків, Н. Ходоров приходить до висновку, що вони є результатом іманентних протиріч маскулінності та специфічного способу соціалізації хлопчиків у конкретному суспільстві. Оскільки мама є значимою фігурою раннього розвитку, то у дітей формується тісний емоційний зв'язок з нею, а умовою формування ідентичності хлопчика є диференціація, відділення та індивідуація. Відповідно, перешкодою для формування здорової ідентичності є «злиття» з матір'ю, несформованість автономії і незалежності хлопчика.

Також на наш є проблемою те, що у наразі хлопчики здебільшого не мають прикладу чоловічої поведінки. Раніше у багатьох культурах (здебільшого у східних), коли хлопчики досягали певного віку, тобто ставали більш самостійними та незалежними від матері, то батько починав брати активну участь у вихованні дитини, передавати їй свої знання та досвід. У сучасному світі таке відбувається дедалі рідше, що суттєво впливає на формування маскулінності у хлопчиків, адже вони не мають можливості перейняти поведінку напряму у батька.

Модель соціального наuczіння. Вихідними теоретичними положеннями є те, що гендерна поведінка, переконання та атитюди засвоюються у соціальному середовищі через основні процеси підкріплення, покарання, моделювання, формування системи переконань. Конструкт соціальних ролей розглядається як визначені репертуари поведінки, що формують певне соціальне ставлення. У межах цього підходу маскулінність – це мінливі ролі, що підкріплені гендерними нормами, стереотипами і домінуючою маскулінною ідеологією [6].

Так, С. Бем було розроблено концепцію андрогінії, в межах котрої висунуте припущення про наявність психологічних рис маскулінності та фемінності у обох статей, а сама маскулінність трактувалась на основі розробленого нею опитувальника як набір певних рис. Це внесло новий погляд на теоретизування маскулінності, проте було піддано критиці науковцями через неможливість зведення психологічної сутності ідентичності до набору визначених. Теоретичні погляди С. Бем дали поштовх для подальших досліджень маскулінності, здійснених Е. Томпсоном, Р. Левантом та Дж. Плеком, які відобразилися у теоретичних концепціях «нової психології чоловіка». Маскулінність у межах «нової психології чоловіка» розглядається через призму таких теорій: теорія напруги гендерної ролі; маскулінна ідеологія; теорія напруги чоловічої гендерної ролі; напруга невідповідності, напруга дисфункції, напруга травми.

Автор теорії напруги гендерної ролі Дж. Плек виходить з положення про внутрішню психологічну потребу у гендерно-рольовій ідентичності. Міра задоволення цієї потреби визначається тим, наскільки повно людина засвоює свою традиційну гендерну роль, яка визначається переважаючою гендерною ідеологією. Відповідно, існують «нормативні», «очікувані» ролі, а порушення гендерної ролі призводить до осуду чи негативних психологічних наслідків. Досліджуючи соціальні атитюди у контексті теорії маскулінної ідеології, Р. Бреннон та Д. Девід виділяють чотири поширені установки відносно маскулінності, так звані «правила встановлення маскулінності»: чоловік не повинен бути жіночним, має уникати проявів поведінки, котрі асоціюються з жіночими; чоловік повинен прагнути успіху, досягнень і слави; чоловік не повинен показувати слабкість, не проявляти емоцій; чоловік повинен ризикувати та шукати пригод.

У рамках теорії напруги гендерної ролі виділяються її підвиди: напруга невідповідності – наслідок неможливості жити відповідно до свого інтерналізованого ідеалу маскулінності; напруга дисфункції – полягає в тому, що реалізація вимог чоловічих приписів, норм може бути дисфункційною як для самого чоловіка, так і для його близьких (подружня роль, батьківська роль, звертання за медичною чи психологічною допомогою); напруга травми – виникає як результат перешкод у процесі соціалізації чоловіка, який є суперечливим та конфліктним щодо традиційної ідеології маскулінності. Теоретичні та практичні знахідки моделі соціального навічання дають нам ширше розуміння психології чоловіка у межах таких категорій як соціальна роль, соціальні атитюди, соціально культурні норми, соціальний статус. Внутрішній конфлікт чоловіка виникає при невідповідності гендерним стереотипам, гендерним очікуванням та його роллю у сім'ї і суспільстві [15].

Модель соціального конструктивізму. Основи соціального конструктивізму закладені у площині філософії, соціології та лінгвістики, у працях Д. Серля, П. Бергера та Т. Лукмана, згодом розвинулися у соціальній психології у двох напрямках: 1) вивчення дискурсивної інтеракції

(Дж. Поттер, М. Уезерелл, М. Білліг, К. Герген, Дж. Шотгер) та 2) дослідження у сфері соціальної репрезентації (С. Московічі, М. Майкл, Р. Харре).

Теоретичні погляди виходять з положення про соціальну формацію гендеру та активне його конструювання суб'єктом на різних рівнях соціальної дійсності. Маскулінність, відповідно, є постійно змінюваною системою значень і смислів у різних соціальних контекстах, має лінгвістичну, текстову природу. У цьому аспекті маскулінність теоретизується як така, що має нарративний характер, як множинні маскулінності, як динамічні репертуари, що активуються індивідами при взаємодії у конкретних контекстах взаємодії, постійно переглядаються та набувають нових значень. Дана модель дозволила перевести предмет та способи дослідження зі сфери соціологічного знання у сферу соціальної психології та реалізується у призмі теорії соціальних уявлень С. Московічі, теорії установки та соціальних очікувань, теорії соціальної ідентичності Г. Теджфела і Д. Тернера, процесуальної теорії ідентичності Г. Брейкуелла, «можливого Я» Х. Маркуса. На відміну від моделі соціального наuczіння, з погляду соціального конструктивізму суб'єкт постає не пасивним реципієнтом зовнішніх норм, а активним творцем смислу і власного нарративу. Дослідження, реалізовані у рамках цієї моделі, дають можливість вивчати маскулінну ідентичність у соціальних контекстах та її культурних проявах. Така наукова призма слугує методологічною основою академічної психології для вивчення процесуального аспекту ідентичності чоловіка [27]

Феміністична модель. Активно реалізовується у дослідженнях соціологів, представлена дослідженнями М. Кауфмана, Р. Коннел, М. Флуда. У рамках цієї моделі науковці найчастіше звертаються до концепції гегемонної маскулінності Р. Коннел. Маскулінність розглядається у призмі владних відносин та привілеїв чоловіків як соціальної групи. Основна увага звернена на різноманітності способів, якими влада формує досвід чоловіків, а також як досвід і поведінка чоловіків підтримує владу. Гендер у

феміністичній парадигмі – багаторівнева система, що організовує стосунки між чоловіком і жінкою таким чином, що чоловіки є домінантними у економічній, політичній та міжособистісній системах відносин. М. Аддіс та Дж. Кохан звертають увагу на доцільності розрізнення відносин влади між чоловіком і жінкою та суб'єктивного почуття влади, яке окремі чоловіки можуть почувати або не почувати у конкретних соціальних контекстах. Так, почуття влади у домінуючої та підпорядкованої груп якісно відмінні. У зазначеному контексті чоловіки, котрі не наділені високим соціальним статусом, що надає почуття влади, домінування та переваги, також зустрічаються з дискримінацією з боку інших чоловіків на основі приналежності до тієї чи іншої соціальної групи.

Таким чином, феміністична парадигма у свій час дала поштовх для появи інтересу до психології чоловіка та досліджень у цьому напрямку. Теоретичні погляди цієї парадигми стали підґрунтям для створення програм з гармонізації стосунків у сім'ї, а також дали змогу поглянути з іншого кута на ролі чоловіка у подружжі та образу батька, його участь у вихованні та догляді за дітьми.

Образ «чоловіка» помітно менше у дослідженнях, аніж образу «жінки». Це можна пов'язати із феміністським рухом, адже українські жінки, запозичивши цю ідею із західної Європи та Америки особливо, пропагують та піднімають цю «проблему» всюди, де тільки можливо. Однак в українському суспільстві за чоловіками традиційно закріплені важливі сфери суспільного життя та діяльності – політична, економічна, міждержавна тощо, про що свідчать ЗМІ, соціальні дослідження та сьогодення загалом. Чоловічий образ особливо набуває переваг у матеріалах, що висвітлюють політичну тематику. Тут журналісти зазвичай подають досить серйозний імідж чоловіка-політика – відповідно до його досягнень у політиці, в суспільному житті країни. Навіть кількісний аналіз свідчить, що найчастіше на сторінках періодики з'являються представники саме чоловічої статі [19].

1.2. Етнокультурні образи чоловіка в Україні

Аналізуючи образи чоловіків, ми не можемо не звернутися до дослідження їх в етнокультурному й історичному контекстах. Тому в нашій роботі ми звертаємося до численних досліджень українського народу [8, 9, 14, 18, 24, 32], що дають нам змогу подивитися на українських чоловіків у першому наближенні.

Ідея, що кожен народ має свої особливості, відмінні від інших народів, зародилася ще в давні часи. Уже в Давній Індії, Китаї, Греції з'являються перші спроби описати не лише характер і психологічні особливості окремої людини, а й психологічні особливості цілого народу. Як зазначає П.І. Гнатенко, саме спроби давньогрецьких мислителів можна правомірно вважати початком виникнення етнічної психології. Біля її витоків стояли видатні давньогрецькі філософи й історики – Теофраст, Ксенофонт, Сократ, Платон [8, 9]. Однак минуло дуже багато часу, перш ніж етнічна психологія отримала наукову основу. За одними джерелами, це сталося в першій половині XIX століття [24], за іншими – у другій половині XIX століття [7, 8].

Згідно з дослідженням В. Павленко й С. Тагліна, точну дату зародження етнічної психології в Україні встановити важко [24]. Її проблемами займалися такі видатні українські мислителі й дослідники як Г. Сковорода, Г. Квітка-Основ'яненко, М. Костомаров, М. Данилевський, І. Воронов, І. Срезневський, А. Метлінський та ін. Якщо І. Воронов, І. Срезневський та А. Метлінський присвятили свою увагу спробам теоретично розробити етнопсихологічні категорії, то інші згадані вчені-народознавці зосередилися на описі національного характеру українців.

У невідомій праці «Симфонія про народ» український філософ Г. Сковорода доводив, що самопізнання людини відбувається в трьох аспектах: загальнолюдському (визначення рис, які відрізняють людину від інших живих істот), національному (визначення своїх відмінностей як члена етносу) та індивідуальному [24].

Класик української прози та непересічний етнограф Г. Квітка-Основ'яненко опублікував статтю під назвою «Українці», у якій зробив спробу відтворити правдивий образ-портрет українців, описати особливості їхньої психічної діяльності та характерології [24].

Український історик М. Костомаров у своїй роботі «Про історичне значення російської народної поезії» висловив ідею дослідження характеру народу не безпосередньо, а опосередковано, через продукти його діяльності, творчості, а насамперед – народні пісні. Він писав: «Для пізнання народного характеру треба діяти так, як з людиною, яку бажаєш дослідити: треба шукати таких джерел, у яких би народ проявляв себе позасвідомо...» Таким чином саме пісні можуть розглядатися «як пам'ятники поглядів народу самого на себе та на все, що його оточує... На цьому базується те, що ми називаємо характером, особливий погляд на речі, який має як кожна людина, так і кожен народ» [24; 15].

Схожий підхід до джерел дослідження характеру народу підтримує також І. Ігнатенко, яка у своїй праці «Чоловіче тіло у традиційній культурі українців» обстоює думку, що народний характер українських чоловіків можна пізнати з етнографічних (польові записи етнографів середини ХІХ – початку ХХ століття, таких як В. Антонович, В. Гнатюк, З. Кузеля та ін.), фольклорних (пісні, приказки, прислів'я) та історичних джерел [14]. Серед фольклорних матеріалів особливо корисними є пісні, насамперед сороміцькі та жартівливі, які свого часу фіксували корифеї етнології та визначні діячі фольклористики, серед яких Ф. Вовк, В. Гнатюк, М. Максимович, З. Доленга-Ходаківський та ін. [14]. Також для реконструкції чоловічих образів ми звертаємося до творів мистецтва: картин і скульптури. У вищезгаданій роботі І. Ігнатенко наведено картини художників К.О. Трутовського, О.І. Рігельмана, Юзефа Брандта, М.К. Пимоненко, С.І. Васильківського, І.Ю. Репіна, А. ван Вестерфельда, В.А. Тропініна, Л. Жемчужникова, Т.Г. Шевченко, В.Є. Маковського, В.Л. Боровиковського, Ф.С. Красицького, з яких зчитуються візуальні образи українських чоловіків.

Проаналізувавши вище перелічені джерела, можемо стверджувати, що етнокультурний образ чоловіка формують як зовнішні, так і внутрішні його особливості. Зовнішність відіграє важливу роль, оскільки «зовнішня привабливість, пропорційність і симетрія частин тіла, окрім естетичної досконалості, означали ще й здоров'я, дієздатність, можливість виконання основних фізичних (господарчих) і біологічних функцій» [14; 80]. А оскільки життя в селі – це щоденна важка фізична праця, тому «міцний, витривалий, кремезний чоловік апріорі вважався привабливим і бажаним» [14; 91]. Що ж до ідеального за зовнішніми ознаками парубка/чоловіка, то «майже завжди красивими, бажаними, коханими називалися хлопці, які мали чуб та вуса» [14; 82]. «Чорні брови / карії очі / біле личко» вважалися окрасою не лише дівчини, а й хлопця [14; 88].

Загалом, ідеалом чоловічої краси для традиційного українського суспільства був антропологічний стандарт «української породи». Як зазначав відомий антрополог і етнограф Ф. Вовк, «українці є, в цілій своїй масі, люде майже однаково темноволосі та темноокі, вищого за середній чи високого зросту» [14; 102]. Отже, чорноброві та кароокі й були красенями, на відміну від світлих і «рудих». Цінувалися й вважалися гарними молоді, кремезні, статні чоловіки, придатні до землеробської праці. Чоловіча краса також асоціювалася з чорнявими кучерявими хлопцями, які мали вуса й чуб.

Що стосується внутрішніх особливостей, які формують етнокультурний образ чоловіка, то тут ми спираємося на наукові праці Д.І. Чижевського, О. Кульчицького, М.Г. Чернишевського. Так, у своїй роботі «Нариси з історії філософії на Україні» український науковець Д.І. Чижевський зазначає, що визначальними рисами українського національного характеру є емоційність, сентименталізм, ліризм, оскільки ці риси найбільш яскраво проявляються в естетизмі українського народного життя й обрядовості. Крім того, Д.І. Чижевський виділяє в національному характері українців індивідуалізм і прагнення до свободи [32]. П.І. Гнатенко додає, що «доброта, щедрість, задушевність, гумор, працелюбність є

загальнолюдськими цінностями, які знайшли відображення в мистецтві, літературі й усній народній творчості українського народу» [8; 68].

Згадані вище ліризм, задушевність і теплота, і справді широко відображені в українських народних піснях, однак тільки на підставі пісенної лірики, що є лише однією складовою фольклору, представляти українця в образі сентиментального лірика було б неправильно, адже як матеріальна, так і духовна культура народу відбиває багатогранні сторони національного буття, суперечливості життєдіяльності народних мас і в тому числі й драматичні, а часом і трагічні аспекти історичного процесу. Достатньо згадати творчість Т.Г. Шевченка й І.Я. Франка, де поряд з ліричними творами постають твори, у яких відображено героїчне минуле українського народу («Гайдамаки» Т.Г. Шевченка, «Захар Беркут» І.Я. Франка).

Цю лінію продовжують думки Л.Д. Троцького, викладені в «Інструкції агітаторам-комуністам на Україні». У ній він описував визначальні риси українського народу: свободолюбство й хоробрість з одного боку, та довірливість і поступливість з іншого: «У ньому [українському селянинові] проснувся вільний дух запорозького козацтва й гайдамаків, який спав сотні років. Це страшний дух, який кипить і нуртує, як сам грізний Дніпро на своїх порогах, і змушує українців творити чудеса хоробрості. Це той самий дух вольності, який протягом сотні років давав українцям нелюдську силу воювати проти своїх гнобителів: поляків, росіян, татар та турків та здобувати над ними блискучі перемоги. Лише безмежна довірливість і поступливість, а також відсутність усвідомлення необхідності постійної міцної спайки всіх членів держави не лише під час війни – щоразу губили усі завоювання українців» [8; 69].

Також український психолог О. Кульчицький у своїй праці «Риси характерології українського народу» переконаний, що серед представників українського народу переважає так званий лицарсько-козацький тип людини, підпорядкованої ідеалові оборони честі, волі і віри, героїчній формі життя. Сила цього козацького ідеалу, що, на думку українського історика

П.В. Феденко, дала «образ і подобиє всієї України», сягає аж до часів козака армії УНР і січового стрільця, тривко оформлюючи українську психіку. Те, що в свій час назви «козацька нація» вживали в розумінні «українська нація», є найкращим показником впливу козацької форми життя на українську психіку [18; 713]. Про це писав також український історик М. Костомаров у своєму порівняльному дослідженні українців і росіян «Дві руські народності», де він дійшов висновку, що українці, які звикли найматися працювати в інших краях, служити у військах інших держав, жити в умовах багатонаціональної країни, виробили в собі «дух терплячості, який перейшов згодом в характер козацтва і залишився в народі до цієї пори» [24; 17].

Порівняльне дослідження українців і росіян проводив також український учений В.Н. Каразін. Як вважає В.Н. Каразін у «Зауваженнях щодо Слобідсько-Української губернії», «українець має більше здібностей до мистецтва, а великорос до ремесла». Своє судження автор аргументує тим, що із слобожан виходить багато співаків, митців, музикантів, різьбарів, але не вистачає каменярів, теслярів та інших ремісників, яких доводиться запрошувати з Росії. Каразін вважав, що «українець щедріший, у нього більший потяг до знань». На доказ останнього положення автор наводить кількість учнів училищ Харківщини, яка «перевищує аналогічну кількість в будь-яких інших губерніях, за винятком Московської та Санкт-Петербурзької» і т. ін. [24; 14].

Крім того, О. Кульчицький зазначав, що посередньо і безпосередньо на українську психіку вплинула виключна перевага селянського класу в деякі періоди української історії. Безпосередньо вона наклала на українську психіку відбиток психічної селянськості – близькості до землі, а отже конкретності й органічності. Посередньо ця перевага відбилася на змісті й формі української культури, надавши їй почасти характеру специфічної народності, що й собі іншим, посереднім шляхом, вплинуло на формування психіки. Перевага селянського класу в українській суспільності визначала,

нарешті, рід і обсяг людських взаємин і таким чином теж оформлювала психіку [18; 715].

Як було зазначено на початку розділу, ми проводимо аналіз образів українських чоловіків не лише в етнокультурному, а й в історичному аспекті. У цьому ми спираємося на підхід М. Данилевського, який притримувався думки, що етнокультурні дослідження слід проводити в історичному розрізі, а способом вивчення національного характеру має стати аналіз тих його рис, «котрі проявлялися б в усій історичній діяльності, в усьому історичному житті ... народів» [24; 54].

Під час проведення аналізу українських чоловічих образів ми з'ясували, що ця тема не була в полі зору вітчизняних істориків та етнологів, і як наслідок – відсутні джерела, у яких було б категоризовано образи українських чоловіків в історичному аспекті. У нашій спробі категоризації ми спираємося зокрема на працю етнологіні Л.І. Гайдай «Історія України: персоналії, терміни, назви і поняття», охоплюючи період від Київської Русі до сьогодення.

У часи Київської Русі (IX-XIII століття) можна виокремити такі чоловічі образи як «правитель», «князь», «монарх», «хреститель», «боярин», «вчений», «літописець», «холоп» (Олег, Ігор, Святослав I Хоробрий, Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Нестор Літописець та ін.) [10, 11, 12].

Польсько-литовська доба поділялася на кілька історичних періодів. У часи Галицько-Волинського князівства (XIII-XIV століття) існували такі чоловічі образи як «князь», «король», «боярин» (Данило Галицький та ін.); у часи Великого князівства Литовського (XIV-XV століття) – «князь», «пан», «воєвода», «гетьман»; а в часи Королівства Польського (XV-XVI століття) – «король», «пан», «воєвода», «гетьман». За Речі Посполитої (XVI-XVII століття) можна було спостерігати розмаїття різних чоловічих образів: «король», «князь», «шляхтич», «пан», «магнат», «вельможа», «міщанин», «ремісник», «цеховик», «купець», «гетьман», «опришок», «селянин»,

«наймит», «лихвар», «корчмар», «гайдамака», «дейнека», «повстанець», «кріпак», «піп» (Олекса Довбуш, Мартин Пушкар, Максим Залізник, Семен Палій, Іван Гонга, Устим Кармалюк та ін.) [4, 5, 10, 11].

У козацьку еру за часів Війська Запорізького (XVI-XVIII століття) й Донського війська (XV-XVII століття) різноманітність образів чоловіків також була великою: «гетьман», «козак», «вершник», «кошовий отаман», «хорунжий», «ватажок», «староста», «воєвода», «сотник», «писар», «гармаш», «бурлака», «запорожець», «донець», «кубанець», «кріпак», «чумак», «бандурист», «сліпий» (Козак Мамай, Б. Хмельницький, П. Сагайдачний, Д. Вишневецький, Пилип Орлик, Тарас Бульба та ін.) [4, 5, 10, 11, 14].

Коли Україна була під імперською владою в часи Російської імперії (XVIII-XX століття) можна назвати такі образи як «бурлак», «мужик», «малорос», «батюшка» [4, 5, 10, 11].

За часів України в XX столітті (УНР, ЗУНР, УРСР та незалежної України) з'явилися такі чоловічі образи як «бандерівець», «петлюрівець», «махновець», «повстанець», «січовий стрілець», «оунівець», «інтелігент», «пролетарій», «олігарх», «селянин», «міщанин» (С. Бандера, С. Петлюра, Н. Махно, Р. Ахметов та ін.) [4, 5, 8, 9, 10, 11].

А коли Україна ввійшла в XXI століття, до них додалися такі образи чоловіків як «айтішник», «майданівець», «бандерівець», «віддалений працівник», «силовик», «переселенець», «волонтер», «підприємець», «менеджер», «ВПО» та інші.

Порівняння сприйняття образів чоловіків з різних історичних періодів буде розкрито детальніше в другій частині нашого дослідження.

1.3. Гендерні особливості сприйняття образу чоловіка

Термін «гендер» (від англ. gender – «рід») уперше вжито в праці Р. Столера 1963 р. на позначення культурних характеристик чоловіків і жінок на відміну від статі – сукупності біологічних характеристик; за допомогою

поняття «гендер» структурно виокремлено природне від культурного в людині [21].

Гендерна роль – один із видів соціальних ролей, набір очікуваних зразків поведінки (або норм) для чоловіків і жінок. Гендерну роль розуміють як виконання певних соціальних розпоряджень, тобто поведження в мові, манерах, одязі, жестах відповідної статі.

Жіночі та чоловічі гендерні ролі є засобом пізнання позитивних та негативних аспектів як окремої культури, так і світу загалом. Гендер – найважливіша соціокультурна категорія, яка визначає поняття «стать» із метою створення та розуміння в суспільстві думки про оточення, визначає моральні поведінкові обмеження. Соціальна комунікація насамперед пропагує гендерну орієнтацію. Саме вона визначає та формує весь спектр майбутніх взаємовідносин між людьми.

Стосовно образів, які приписуються рекламою чоловікам, то серед яких виокремлюємо такі: бізнесмен/діловий чоловік – у дорогому костюмі, у дорогій іномарці, у шикарному офісі; спортсмен – чоловік у гарній фізичній формі, у рекламі демонструє силу або просто своє спортивне тіло; спокусник/казанова – чоловік приємної зовнішності, неодмінно в компанії однієї або кількох красивих жінок; чоловік – може бути як турботливим супутником своєї дружини, так і навпаки – неохайним об'єктом, що створює незручності для все ж безжурної дружини; споживач – чоловік, який безпосередньо в рекламі використовує товар, наприклад бризкає на себе одеколоном. Присутній у більшості роликів за участю чоловіків п'яниця/любитель випити – мається на увазі чоловік, який споживає в рекламі якийсь алкогольний напій. Особливий погляд на гендерні стереотипи в соціальній комунікації продемонстрував представник постмодерністського напрямку Ж. Бодрійяр, виділивши основні якості жінок і чоловіків у рекламі. У «чоловічій моделі» для її позначення використовується й дещо інший, поширений у спеціальній літературі термін – «чоловік-добувач», або «бізнесмен», – застосовується культурний стереотип, який представляє

чоловіка як успішного «кар'єриста», котрий, завдяки старанній праці, досягає певних професійних висот, забезпечуючи себе (і свою сім'ю) грошима, престижем, із соціальним статусом тощо. У трактуванні Ж. Бодрійяра, у «чоловічій моделі» розробляється образ успішного, вимогливого чоловіка, який уміє правильно обрати життєвий шлях, відмінно розуміє, чого він хоче від життя, яка саме йому потрібна машина й жінка («якщо чоловік дійсно чоловік, він вибере свою жінку серед інших об'єктів/знаків (своя машина, своя жінка, своя туалетна вода)»). Також, на думку Бодрійяра, чоловік у рекламі постає в ролі «добувача» жінок або в ролі «сексуального суб'єкта», самовпевненого, трохи розв'язного, що знає «толк» у представницях протилежної статі й знає ціну собі самому як «героєві-коханцю». Ще один варіант «чоловічої моделі» представлений у випадку «чоловічої солідарності», чоловічої зосередженості на внутрішньогендерних відносинах, не «розбавлених» участю жінок (у цьому випадку маємо буквально відтворення одного з канонів традиційної маскуліності. Модель «passiveman», на відміну від попередніх, не є стереотипною, культурно поточною й тиражованою. У ній розкрито роль чоловіка – ідеального мешканця «суспільства споживання», який поглинає в себе різноманітні «знаки» соціального престижу [7].

Було проведено порівняльний аналіз репрезентованих образів чоловіків і жінок, й отримано такі результати. Відповідно, у журналі найбільша кількість спільних фото представників обох статей, проте фото жінок зустрічаються частіше.

Серед чоловіків найбільш поширеними є такі репрезентовані образи: ведучий-шоумен; бізнесмен та модельєр. Найменш поширеним є образ лікаря. Серед жінок найбільш поширеними є образи учасниць конкурсу краси; моделей; фіналістки конкурсу «Топ 100» (Гордість і краса України); найменш поширеними є лікарка, актриса, візажистка, телеведуча, спортсменка. Образ модельєра одягу у жіночих репрезентаціях не зустрічається взагалі. Водночас, серед зображень жінок більше моделей; у

цій категорії також зустрічаються актриси, співачки, учасниці конкурсу краси, візажистки, «обслуговуючого персоналу» і фіналістки «Топ 100». У образах чоловіків акцент робиться на атрибутах успіху та домінантності: на костюмові, дорогому годинникові, окулярах тощо. Відтінки фото – здебільшого темні та насичені. Образам жінок притаманна струнка фігура, макіяж, а у одязі переважають сукні та спідниці. Кольорові відтінки фото – зазвичай світлі та яскраві. Авторами статей про економіку, фінанси та бізнес є чоловіки [15].

Часто гендерні стереотипи нашого суспільства нав'язують чоловіку неемоційну, «мужню» поведінку, яка заважає останньому налагоджувати стосунки з оточуючими.

Незважаючи на те, що поняття гендерної рівності досить давно увійшло до законодавчого та інституційного середовища України, на побутовому рівні громадяни не завжди обізнані щодо змісту цієї концепції або вірно інтерпретують її значення. Окрім дискримінації в родині, чоловіча дискримінація існує і в інших сферах. Деякі професії в Україні вважаються традиційно жіночими. Зокрема, це сфера обслуговування. Світова статистика каже, що в світі таких професій стає дедалі більше. Але українські чоловіки, в силу свого патріархального виховання, не готові там працевлаштовуватися. На жаль, в питаннях планування сім'ї значна частина чоловіків зберігають досить патріархальні погляди. Хоча абсолютна більшість погодилися, що члени подружжя або партнери мають спільно вирішувати, чи хочуть вони мати дітей, відповідальність за небажану вагітність в значній мірі покладається на жінок. Так, більше третини респондентів дослідження погодилися, що попередження небажаної вагітності – це обов'язок жінки.

Таким чином, можна зробити висновок, що образи чоловіка та жінки складаються з багатьох гендерних стереотипів, які у наш час являються вже застарілими і потребують оновлення. Чоловіки залишаються сильними, без емоційними, які забезпечують свою сім'ю, відповідає за все, а жінки сидять удома, народжують дітей, готують їжу та чекають на свого чоловіка вдома.

Таким чином, розглянуті наукові підходи до вивчення образу чоловіка, визначено етнокультурні образи чоловіка в Україні, вивчені гендерні особливості сприйняття образу чоловіка.

Так, теоретичні і практичні аспекти психології чоловіка, гендерної ідентичності, а також маскулінності розглянуті на перетині соціології, соціальної психології та когнітивних напрямків, психології розвитку та антропології, психоаналізу, філософії фемінізму. Таким чином, вивчення різних аспектів маскулінної ідентичності здійснювалось в межах наступних теоретичних моделях: психоаналітична, соціального наuczіння, соціально-конструктивістська, феміністична.

Етнокультурний образ чоловіка формують як зовнішні, так і внутрішні його особливості. Також важливий аналіз образів українських чоловіків не лише в етнокультурному, а й в історичному аспекті, що також мають свої особливості стосовно ролей чоловіків в кожній історичній епосі.

Поняття «гендер» (від англ. gender – «рід») уперше вжито в праці Р. Столера (1963 р.) на позначення культурних характеристик чоловіків і жінок на відміну від статі – сукупності біологічних характеристик. За допомогою поняття «гендер» структурно виокремлено природне від культурного в людині. Гендерна роль – один із видів соціальних ролей, набір очікуваних зразків поведінки (або норм) для чоловіків і жінок.

РОЗДІЛ 2

ПРОЦЕДУРА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Характеристика вибірки та процедури дослідження

Дослідження особливостей гендерного сприйняття образу українського чоловіка після початку повномасштабних бойових дій проводилось в режимі онлайн протягом 2022 року. В якості досліджуваних були залучені 78 осіб віком від 21 до 40 років, що склали 35 жінок та 43 чоловіків України.

Для виявлення особливостей гендерного аспекту у сприйнятті образу чоловіків в Україні серед 78 респондентів було виокремлено дві групи за результатами дослідження гендеру «Андрогінність» та «Маскулінність», до яких увійшло 65 осіб, які і склали вибірку для нашого подальшого дослідження. Так, до першої групи віднесено досліджуваних чоловіків та жінок з андрогінністю, що склало 35 осіб, до другої групи увійшло 30 досліджуваних з маскулінністю.

Під час проведення дослідження респондентам було запропоновано пройти онлайн опитування за двома методиками, а також взяти участь у проєктивній методиці, малюнки за якою було зроблено на різних аркушах паперу, адже не всі мали змогу малювати на чистому білому аркуші, враховуючи умови перебування досліджуваних. Час був необмежений, але приблизно він складав 60-90 хвилин.

У ході дослідження було організовано процес взаємодії з досліджуваними. Також надана інструкція, що є найважливішим моментом у дослідженні. Адже поведінка досліджуваних і результати, які вони показують, залежать і від того, як вони розуміють інструкцію. Тому до доступності й точності формулювань інструкції в дослідженні було враховано такі особливості: інструкція була досить проста і зрозуміла і запропонована досліджуваним в електронному виді, оскільки усна інструкція досить швидко може забуватися й, отже, можливі мимовільні відхилення від неї.

Після фіксації результатів дослідження було проведено первинний кількісний аналіз даних, їхня математична обробка, інтерпретація та узагальнення, на основі результатів зроблені якісний аналіз та висновки.

2.2. Характеристика методів дослідження

Для здійснення дослідження особливостей гендерного сприйняття образу українського чоловіка після початку повномасштабних бойових дій, було використано такі методи та методики:

- емпіричні методи з використанням психодіагностичних методик: статево-рольовий опитувальник Сандри Бем; репертуарний тест рольового конструкту Келлі; проективна методика «Малюнок Чоловіка»;

- методи якісної та кількісної обробки даних;

- методи статистичної обробки даних: кластерний аналіз за принципом «ближнього сусіда» та U-критерій Манна-Уїтні

- інтерпретація та аналіз результатів.

Як відомо, для того, щоб психологічне дослідження дозволяло отримувати достовірні результати, яким можна довіряти і на базі яких можна робити правильні практичні висновки, необхідно, щоб методики, які використовуються в дослідженні були науково обґрунтованими. Таким чином і були обрані методики, які були використані для дослідження особливостей гендерного сприйняття образу українського чоловіка після початку повномасштабних бойових дій.

1. Статево-рольовий опитувальник Сандри Бем (BSRI; Bem, 1974) – це найбільш широко використовуваний інструмент для вимірювання того, як доросла людина оцінює себе з точки зору гендеру.

Опитувальник включає в себе 60 прикметників, кожне з яких досліджуваний оцінює за 7-бальною шкалою виходячи з того, наскільки точно воно його характеризує. Двадцять прикметників з цього списку складають шкалу мужності; ще двадцять складають шкалу жіночності; інші двадцять – нейтральні.

Людина, що набрала найбільшу кількість балів як за шкалою мужності, так і за шкалою жіночності, вважається андрогінною; хто набрав високий бал за шкалою жіночності, але низький за шкалою мужності, вважається фемінним; чий бал за шкалою мужності набагато перевищує результати за шкалою жіночності, вважається маскуліним.

2. Репертуарний тест рольового конструкту Келлі використовується для оцінки важливих конструктів, які людина використовує при інтерпретації значущих людей в його житті.

Для оцінки важливих конструктів, які людина використовує при інтерпретації значущих ролей в її житті, взяті таких 29 чоловічих ролей в сучасній Україні, або таких, що мали місце у минулому на територіях, які належать сучасній Україні, а саме: чоловік, церковнослужитель, князь, гайдамаки/опришки, військовий, силовик, силовик до 2014 р., кріпак, віддалений працівник, гетьман, менеджер з продажів, вчений, майдановець, айтішнік, чумак, син, ВПО, козак, підприємець, держслужбовець, брат, сільський житель, безробітний, батько, студент, освітянин, волонтер, шляхтич, найманий робітник.

Дані ролі взяті за актуальні з таких історичних періодів як: часи Київської Русі (IX-XIII століття), Польсько-литовська доба (часи Галицько-Волинського князівства (XIII-XIV століття), часи Великого князівства Литовського (XIV-XV століття); часи Королівства Польського (XV-XVI століття); часи Речі Посполитої (XVI-XVII століття); козацька ера за часів Війська Запорізького (XVI-XVIII століття) й Донського війська (XV-XVII століття); часи, коли Україна була під імперською владою Російської імперії (XVIII-XX століття); часи України в XX столітті (УНР, ЗУНР, УРСР та незалежної України); Україна XXI століття.

Для якісної характеристики історичних та сучасних ролей українського чоловіка взяті 29 характеристик зі статево-рольового опитувальника Сандри Бем, а саме: впевнений у собі, здатний допомогти, життєрадісний, схильний захищати свої погляди, незалежний, совісний, атлетичний, ніжний,

театральний, щасливий, сильна особистість, відданий, наполегливий, непередбачуваний, сильний, надійний, аналітичний, співчутливий, ревнивий, жіночний, що опікується про людей, прямий/правдивий, схильний до ризику, швидкий у прийнятті рішень, вміє дружити, схильний вести за собою, агресивний, владний, привабливий.

Досліджуваному пропонувалося оцінити (від 1 до 11 балів), наскільки, на його думку, кожна з особистісних характеристик притаманна зазначеним ролям. Оцінка «1» означатиме, що характеристика мінімально властива ролі, а оцінка «11» – означатиме, що максимально.

3. Проективна методика «Малюнок Чоловіка» проведена з метою визначення особливостей сприйняття образу українського чоловіка до та після початку повномасштабних воєнних дій на території України у досліджуваних з різними гендерами.

Досліджуванним пропонувалося намалювати чоловіка України, яким вони його уявляють до початку воєнних дій на території України (до 24 лютого) та після початку активних бойових дій. Таким чином, у кожного досліджуваного було по два малюнки чоловіка.

Оцінювалися наявні такі характеристики в малюнках досліджуваних різних гендерних категорій: повне зображення тіла, чіткий малюнок голови, наявність чола, наявність пропорційної шиї, наявність пропорційних плечей, наявність аксесуарів, чітко промальоване обличчя, промальоване підборіддя, промальоване волосся, промальовані брови, промальовані вуха, промальовані розчинені очі, наявність рота, промальовані губи, промальовані зуби, промальований ніс, розведені руки, видно долоні та пальці, наявність ніг, пропорційні ступні, наявність зброї, наявність гудзиків, кишені, наявність додаткових елементів.

4. Для статистичного аналізу отриманих результатів дослідження використані кластерний аналіз за принципом «ближнього сусіда» та U-критерій Манна-Уїтні.

Кластерний аналіз – це сукупність методів класифікації багатовимірних спостережень чи об'єктів, заснованих на визначенні поняття відстані між об'єктами з наступним виділенням їх груп спостережень (кластерів). Принцип «ближнього сусіда» означає, що за відстань між кластерами приймають відстань між найближчими елементами цих кластерів.

U-критерій Манна-Уїтні призначений для оцінки відмінностей між двома вибірками за рівнем якоїсь ознаки, кількісно вимірної. Емпіричне значення критерію U відображає те, наскільки велика зона збігу між рядами. Тому, чим менше U_{emp} , то ймовірніше, що відмінності достовірні.

Отже, плануючи дослідження дуже важливо його грамотно та чітко спланувати та дотримуватися усіх вимог його проведення. Таким чином, обрана вибірка респондентів, а також спираючись на методи дослідження, визначена та спланована процедура його проведення, та обрано методики, які відповідають всім вимогам.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПРИЙНЯТТЯ ОБРАЗУ
УКРАЇНСЬКОГО ЧОЛОВІКА ЧЕРЕЗ ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

3.1. Особливості сприйняття образу українського чоловіка у жінок та чоловіків України у воєнний період

Тлумачення фемінності-маскулінності як дихотомічної опозиції в наукових дослідженнях показують, що стереотипні уявлення про риси маскулінності і фемінності у суспільствах, починаючи з кін. ХІХ ст., все більше відрізняються від реальних рис чоловіків та жінок. Актуальними стали уявлення про образ чоловіка у воєнний період України, а саме, які характерні ознаки з точки зору гендеру вважають належними для чоловіків України під час активних бойових дій.

Для того, щоб виміряти, як доросла людина оцінює себе з точки зору гендеру, тобто сприйняття образу «Я», та виокремити гендерні групи, серед 78 осіб, що склали 35 жінок та 43 чоловіків, віком від 21 до 40 років, був проведений статево-рольовий опитувальник Сандри Бем. Результати дослідження представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Гендерні групи жінок та чоловіків у воєнний період

Гендерні категорії	Жінки		Чоловіки		Всього	
	К-ть осіб	%	К-ть осіб	%	К-ть осіб	%
Маскулінність	12	34,3	18	41,9	30	38,5
Фемінність	9	25,7	4	9,3	13	16,7
Андрогінність	14	40	21	48,8	35	44,9
Всього:	35	100	43	100	78	100

Аналізуючи отримані дані, виявлено, що серед досліджуваних до категорії «Маскулінність» відносять себе 30 осіб, що складає 38,5% досліджуваних, які мають набір характерних рис, ознак, способів поведінки та ролей, що широко визнаються притаманними чоловічому гендеру. 13 осіб (16,7%) склали категорію «Фемінність», які мають комплекс тілесних, психічних і поведінкових особливостей, що розглядаються як жіночі. Гендерну категорію «Андрогінність» виявлено у 35 досліджуваних осіб (44,9%), у яких поєднуються риси, які традиційно вважають жіночими й чоловічими. Також, аналізуючи гендерні категорії за статтю, відмітимо, що серед жінок та чоловіків найбільше осіб з андрогінністю (40% та 35% відповідно). В розрізі маскулінності та фемінності виявлено, що маскулінність найбільше притаманна як чоловікам (41,9%), так і жінкам (34,3%). Аналізуючи категорію фемінності, відмітимо, що вона найбільше характерна для жінок (25,7%), ніж для чоловіків (9,3%).

Для наочності отриманих даних, було створено діаграму гендерних категорій у чоловіків та жінок у воєнний період (див. Рис. 3.1).

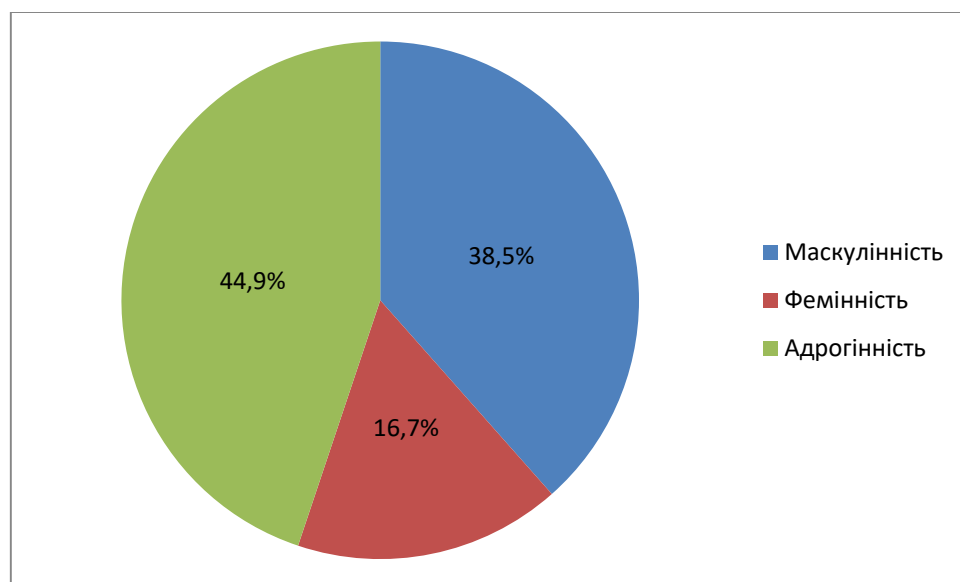

Рис. 3.1. Гендерні категорії у чоловіків та жінок у воєнний період, %

Таким чином, бачимо, що найбільше серед досліджуваних у воєнних період виявлено такі гендерні категорії як маскулінність (38,5%, 30 осіб) та

андрогінність (44,9%, 35 осіб), групи яких і склали вибірку у кількості 65 осіб для нашого подальшого дослідження особливостей сприйняття образу українського чоловіка у жінок та чоловіків України у воєнний період.

Для того, щоб виявити притаманні актуальні історичні та сучасні українські ролі українським чоловікам під час активних бойових дій, було проведено репертуарний тест рольового конструкту Келлі з використанням техніки репертуарної решітки. Для оцінки важливих конструктів, які людина використовує при інтерпретації значущих ролей в її житті, взяті таких 29 чоловічих ролей як: чоловік, церковнослужитель, князь, гайдамаки/опришки, військовий, силовик, силовик до 2014 р., кріпак, віддалений працівник, гетьман, менеджер з продажів, вчений, майдановець, айтішнік, чумака, син, ВПО, козак, підприємець, держслужбовець, брат, сільський житель, безробітний, батько, студент, освітянин, волонтер, шляхтич, найманий робітник. Для якісної характеристики ролей взяті 29 характеристик зі статево-рольового опитувальника Сандри Бем, а саме: впевнений у собі, здатний допомогти, життєрадісний, схильний захищати свої погляди, незалежний, совісний, атлетичний, ніжний, театральний, щасливий, сильна особистість, відданий, наполегливий, непередбачуваний, сильний, надійний, аналітичний, співчутливий, ревнивий, жіночний, що опікується про людей, прямий/правдивий, схильний до ризику, швидкий у прийнятті рішень, вміє дружити, схильний вести за собою, агресивний, владний, привабливий. Результати проявів визначених якостей за встановленими ролями у жінок та чоловіків, представлено в Додатку А.

Аналізуючи отримані результати дослідження в характеристиці українського чоловіка жінок та чоловіків гендерних категорій «Маскулінність» та «Андрогінність», бачимо наступні особливості:

- роль чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: впевнений у собі (75%), здатний допомогти (76%), совісний (77%), сильна особистість (76%), сильний (77%), надійний (78%) та вміє дружити (77%);

- роль церковнослужителя в українського чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: схильний захищати свої погляди (71%), відданий (72%), співчутливий (72%), схильний вести за собою (73%); найменш притаманні українському чоловікові в ролі церковнослужителя такі характеристики як атлетичний (30%), непередбачуваний (28%) та схильний до ризику (30%);

- роль князя в українського чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: впевнений у собі (88%), схильний захищати свої погляди (90%), сильна особистість (86%), наполегливий (85%), сильний (81%), схильний вести за собою (89%) та владний (89%);

- роль гайдамаки/опришки в українського чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: впевнений у собі (80%), схильний захищати свої погляди (84%) та відданий (80%);

- роль військового в українського чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: впевнений у собі (83%), здатний допомогти (80%), схильний захищати свої погляди (84%), відданий (83%), наполегливий (80%), сильний (85%), надійний (80%) та схильний до ризику (82%);

- ролі силовика та силовика до 2014р. в українського чоловіка найбільше виражені у такій якісній характеристиці як впевнений у собі (82% та 77% відповідно);

- роль віддаленого працівника в українського чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як незалежний (70%) та аналітичний (71%);

- роль гетьмана в українського чоловіка, найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: впевнений у собі (90%), схильний захищати свої погляди (90%), незалежний (83%), сильна особистість (91%), відданий (84%), наполегливий (87%), сильний (87%), аналітичний (83%), схильний до ризику (80%), швидкий у прийнятті рішень (81%), схильний вести за собою (91%) та владний (85%);

- роль менеджера з продажів в українського чоловіка найбільше виражена у такій якійсній характеристиці як наполегливий (75%);
- роль вченого в українського чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: схильний захищати свої погляди (80%), наполегливий (82%) та аналітичний (91%);
- роль майдановця в українського чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: схильний захищати свої погляди (91%), сильна особистість (80%), відданий (81%), наполегливий (84%) та схильний до ризику (82%);
- роль айтишніка в українського чоловіка найбільше виражена у такій якісній характеристиці як аналітичний (85%);
- роль чумака в українського чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: впевнений у собі (70%), сильна особистість (72%), відданий (70%), наполегливий (72%), сильний (71%) та надійний (71%);
- роль сина в українського чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: щасливий (75%), відданий (78%) та надійний (76%);
- роль козака в українського чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: впевнений у собі (86%), здатний допомогти (80%), схильний захищати свої погляди (85%), незалежний (81%), атлетичний (88%), сильна особистість (85%), відданий (84%), наполегливий (83%), сильний (87%), схильний до ризику (83%) та схильний вести за собою (80%);
- роль підприємця в українського чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: впевнений у собі (83%), схильний захищати свої погляди (81%), сильна особистість (80%), наполегливий (84%), аналітичний (80%) та схильний до ризику (80%);

- роль брата в українського чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: здатний допомогти (78%), відданий (75%) та надійний (76%);

- роль сільського жителя в українського чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: здатний допомогти (73%), совісний (72%) та сильний (71%);

- роль батька в українського чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: здатний допомогти (80%), схильний захищати свої погляди (80%) та надійний (80%);

- роль студент в українського чоловіка найбільше виражена у такій якісній характеристиці як вмiє дружити (80%);

- роль освітянина в українського чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: відданий (70%) та аналітичний (73%);

- роль волонтера в українського чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: здатний допомогти (90%), совісний (83%), сильна особистість (80%), відданий (87%), наполегливий (82%), надійний (80%), співчутливий (83%), що опікується про людей (88%) та вмiє дружити (85%);

- роль шляхтича в українського чоловіка найбільше виражена у таких якісних характеристиках як: впевнений у собі (79%) та схильний захищати свої погляди (75%).

Таким чином, бачимо, що українському чоловікові під час активних бойових дій, на думку жінок та чоловіків з гендерними категоріями «Маскулінність» та «Андрогінність» найбільш притаманні такі ролі як чоловік, князь, гайдамака/опришка, військовий, силовик, гетьман, вчений, майдановець, син, козак, підприємець, брат, батько, волонтер та шляхтич. Ролі кріпака, ВПО, держслужбовця, безробітного та найманого робітника в українського чоловіка за дослідженнями виражена слабо.

Аналізуючи вираженість характеристик, відзначимо, що найбільше українським чоловікам притаманні такі якості як впевнений у собі, здатний допомогти, схильний захищати свої погляди, незалежний, сильна особистість, відданий, наполегливий, сильний, надійний, аналітичний, схильний до ризику, схильний вести за собою. Найменш притаманна українському чоловікові в усіх ролях така якість як жіночність.

Для виявлення особливостей суб'єктивного сприйняття образу українського чоловіка у жінок та чоловіків України також була проведена проєктивна методика «Малюнок Чоловіка», яка враховувала в себе два малюнки сприйняття чоловіка до початку повномасштабних бойових дій (24 лютого) та після початку повномасштабної війни. Результати дослідження представлено в Додатку Б.

Аналізуючи отримані результати дослідження, бачимо, що більше 70% досліджуваних сприймають українського чоловіка на малюнку як до, так і після початку повномасштабних воєнних дій на території України з повним зображенням тіла (92%), з чітким малюнком голови (95%), з наявністю пропорційних плечей (88% та 83% відповідно), з наявністю ніг (97% та 98%), що може говорити про те, що за будь-якого періоду українського чоловіка сприймають як впевненого, який надійно стоїть на ногах, мислячого та зібраного.

У сприйнятті українських чоловіків до початку повномасштабної війни, порівняно з періодом після початку воєнних дій на території України, більш вираженими є наступні характеристики: наявність пропорційної шиї (більше на 20%), промальоване підборіддя (на 19%), промальоване волосся (на 23%), наявність рота (на 17%), що може говорити про те, що до війни чоловіка сприймають з наявністю важливих деталей та дрібниць у житті, після війни другорядні потреби вже не є актуальними.

У сприйнятті українських чоловіків після початку повномасштабної війни, порівняно з періодом до початку воєнних дій на території України, більш вираженою є характеристика наявності зброї (більше на 40%), що

говорить про зміну діяльності та функцій українського чоловіка з приходом війни.

Таким чином, виявлені особливості сприйняття образу українського чоловіка у жінок та чоловіків України у воєнний період, а саме:

- українському чоловікові з приходом повномасштабної війни в Україні найбільш притаманні такі ролі як чоловік, князь, гайдамака/опришка, військовий, силовик, гетьман, вчений, майдановець, син, козак, підприємець, брат, батько, волонтер та шляхтич;

- найбільше українським чоловікам притаманні такі якості як впевнений у собі, здатний допомогти, схильний захищати свої погляди, незалежний, сильна особистість, відданий, наполегливий, сильний, надійний, аналітичний, схильний до ризику, схильний вести за собою;

- за будь-якого періоду українського чоловіка сприймають як впевненого, який надійно стоїть на ногах, мислячого та зібраного;

- до війни чоловіка сприймають з наявністю важливих деталей та дрібниць у житті, після війни другорядні потреби для чоловіків вже не є актуальними;

- з приходом війни змінилася діяльність та функції чоловіків.

Також серед досліджуваних виділені дві групи за гендерними категоріями, такі як маскуліність (38,5%, 30 осіб) та андрогінність (44,9%, 35 осіб), які склали вибірку для нашого подальшого дослідження особливостей сприйняття образу українського чоловіка через призму гендера, яке описано в п. 3.2.

3.2. Гендерний аспект сприйняття образу українського чоловіка під час воєнних дій на території України

За допомогою методики «статеврольовий опитувальник Сандри Бем було досліджено наявність у досліджуваних жінок та чоловіків трьох гендерних категорій: «Маскуліність», «Фемінність», «Андрогінність». В

результаті дослідження було виокремлено дві групи досліджуваних: в першу групу увійшло 30 осіб з гендерною категорією «Маскуліність», в другу – 35 осіб з гендерною категорією «Андрогінність».

Для того, щоб здійснити порівняльний аналіз досліджуваних груп через призму гендера в ракурсі проявів особливостей сприйняття образу українського чоловіка України у воєнний період, за допомогою репертуарного тесту рольового конструкту Келлі було проаналізовано притаманні актуальні історичні та сучасні українські ролі українським чоловікам під час активних бойових дій у досліджуваних з гендерними категоріями «Маскуліність» та «Андрогінність». Результати підрахунку кластерного аналізу за принципом «ближнього сусіда» представлено в таблиці 3.2. Повна матриця відстаней між об'єктами (чоловічих ролей) за кластерним аналізом див. в Додатку В.

Таблиця 3.2

Результати кластерного аналізу ролей українських чоловіків з виділенням 4-х кластерів

Кластери	1,4,16,3,13,5,19,27,24,21,10,18	2,6,12,11,15,9,14,26,22,28,25	7,20,29,17	8,23
1,4,16,3,13,5,19,27,24,21,10,18	0	0.556	1.885	3.899
2,6,12,11,15,9,14,26,22,28,25	0.556	0	0.501	2.247
7,20,29,17	1.885	0.501	0	1.726
8,23	3.899	2.247	1.726	0

Примітка: чоловік (1), церковнослужитель (2), князь (3), гайдамаки/опришки (4), військовий (5), силовик (6), силовик до 2014 р. (7), кріпак (8), віддалений працівник (9), гетьман (10), менеджер з продажів (11), вчений (12), майдановець (13), айтішнік (14), чумак (15), син (16), ВПО (17), козак (18), підприємець (19), держслужбовець (20), брат (21), сільський житель (22), безробітний (23), батько (24), студент (25), освітянин (26), волонтер (27), шляхтич (28), найманий робітник (29)

Таким чином, при проведенні кластерного аналізу за принципом «ближнього сусіда» отримали два кластери, відстань між якими складає $P=1,73$. Результати ієрархічної класифікації об'єктів подано на Рис. 3.2 у вигляді дендрограми.

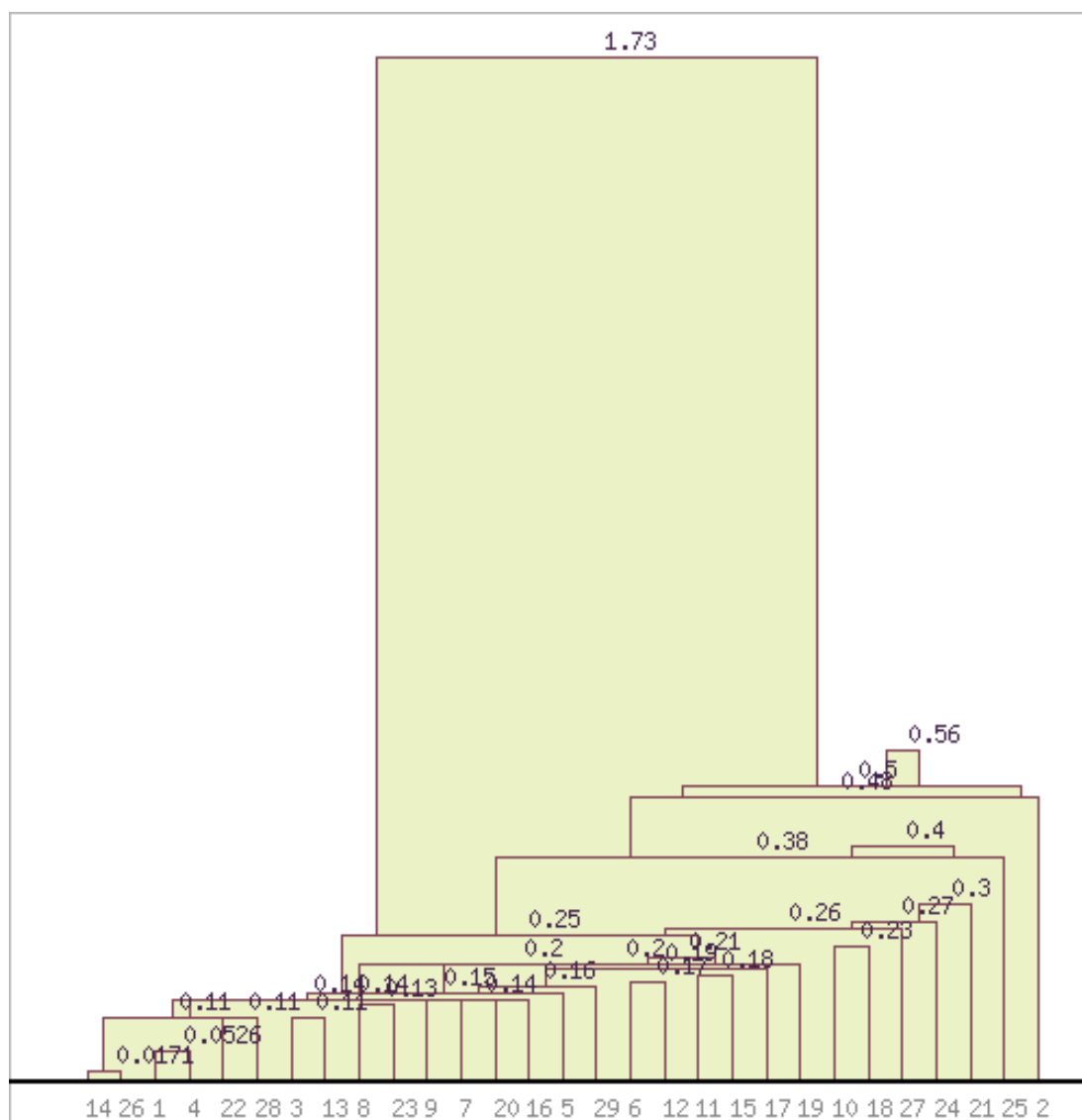

Рис. 3.2. Дендрограма результатів ієрархічної класифікації ролей українських чоловіків у сприйнятті досліджуваних

Аналізуючи ролі українських чоловіків у сприйнятті досліджуваних з гендерними категоріями «Маскулінність» та «Андрогінність» в період воєнних дій на території України за чотирма виділеними кластерними групами (табл. 3.2), можна зробити ієрархію вираженості сучасних та історичних ролей українських чоловіків. Бачимо, що до першої кластерної

групи увійшли такі ролі як чоловік, князь, гайдамаки/опришки, військовий, гетьман, майдановець, син, козак, підприємець, брат, батько та волонтер. Дані ролі ми вважаємо сильно вираженими, оскільки вони найбільше проявляються у чоловіків України через призму сьогодення.

До другої кластерної групи увійшли такі ролі як церковнослужитель, силовик, віддалений працівник, менеджер з продажів, вчений, айтишник, чумак, сільський житель, студент, освітянин, шляхтич. Дані ролі є середньо вираженими в українських чоловіків у сприйнятті жінок та чоловіків України з гендерними особливостями.

До третьої групи – силовик до 2014 р., ВПО, держслужбовець, найманий робітник; до четвертої – кріпак та безробітний. Дані ролі слабо виражені, оскільки вони практично не стосуються українських чоловіків за сприйняттям досліджуваних.

Також за допомогою U-критерію Манна-Уїтні статистично перевірено відмінність у суб'єктивному сприйнятті гендерів про образ українського чоловіка, а саме про вираженість ролей чоловіків під час воєнних дій на Україні. Результати підрахунку представлено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Відмінність у сприйнятті гендерів про вираженість ролей чоловіків під час воєнних дій на Україні за розрахунком U-критерія Манна-Уїтні

Ступінь вираженості ролей	Гендерна категорія		Uемп, критичні значення	Зона
	«Андрогінність»	«Маскулінність»		
Сильна	182	118	40 при 31 для $p \leq 0,01$; 42 для $p \leq 0,05$	невизначеності
Середня	177	76	10 при 25 для $p \leq 0,01$; 34 для $p \leq 0,05$	значущості
Слаба	49	29	8 при 3 для $p \leq 0,01$; 7 для $p \leq 0,05$	незначущості

Отже, отримані емпіричні значення для сильної ($U_{\text{емп}}=40$ при критичних значеннях 31 для $p \leq 0,01$; 42 для $p \leq 0,05$), середньої ($U_{\text{емп}}=10$ при критичних значеннях 25 для $p \leq 0,01$; 34 для $p \leq 0,05$) та слабкої ($U_{\text{емп}}=8$ при критичних значеннях 3 для $p \leq 0,01$; 7 для $p \leq 0,05$) вираженості ролей знаходяться в зонах невизначеності, значущості та незначущості відповідно, а значить різниця між показниками статистично підтверджується тільки для середнього ступеня вираженості ролей, проте відмітимо, що інші ступені вираженості близько наближаються до критично значимих значень. Тобто, можна говорити про те, що досліджувані з андрогінною гендерною категорією, у яких поєднуються риси, які традиційно вважають жіночими й чоловічими, надають ролям українських чоловіків більшої вираженості, яскравості та прояву, ніж досліджувані з маскулінною гендерною категорією, що притаманна чоловічому гендеру.

Для того, щоб перевірити наявність статистично значущих змін у сприйнятті українського чоловіка досліджуваних з різними гендерами до та після початку повномасштабної війни в Україні, були проаналізовані результати за проективною методикою «Малюнок чоловіка». Підрахунки зроблено за допомогою U-критерію Манна-Уїтні та представлені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Відмінність у сприйнятті гендерів українських чоловіків під час
воєнних дій на Україні за розрахунком U-критерія Манна-Уїтні

Гендерна категорія	Сприйняття чоловіка		U _{емп} , критичні значення	Зона
	до початку повномасштабних воєнних дій	після початку повномасштабних воєнних дій		
«Андрогінність»	623	553	253 при 174 для $p \leq 0,01$; 207 для $p \leq 0,05$	незначущості

Продовження табл. 3.4

«Маскулінність»	623,5	552,5	252,5 при 174 для $p \leq 0,01$; 207 для $p \leq 0,05$	незначущості
Разом	625,5	550,5	250,5 при 174 для $p \leq 0,01$; 207 для $p \leq 0,05$	незначущості

Отже, отримані емпіричні значення для категорії «Андрогінність» ($U_{emp}=253$ при критичних значеннях 174 для $p \leq 0,01$; 207 для $p \leq 0,05$), «Маскулінність» ($U_{emp}=252,5$ при критичних значеннях 174 для $p \leq 0,01$; 207 для $p \leq 0,05$) та загальної вибірки ($U_{emp}=250,5$ при критичних значеннях 174 для $p \leq 0,01$; 207 для $p \leq 0,05$) у сприйнятті українських чоловіків під час воєнних дій на Україні знаходяться в зонах невизначеності, а значить різниця між показниками статистично не підтверджується. Тобто, можна говорити про те, що сприйняття українського чоловіка у досліджуваних гендерів суттєво не змінилася з приходом повномасштабних воєнних дій на території України, проте мають якісні особливості, які описані в п. 3.1.

Для того, щоб здійснити порівняльний аналіз досліджуваних груп через призму гендера «Андрогінність» та «Маскулінність» в ракурсі особливостей сприйняття українського чоловіка України у воєнний період, за допомогою проективної методики «Малюнок чоловіка», було використано кластерний аналіз за принципом «ближнього сусіда». Результати підрахунку представлено в таблиці 3.5 та 3.6. Повна матриця відстаней між об'єктами (характеристиками малюнка чоловіка) за кластерним аналізом див. в Додатках Г та Д.

Таблиця 3.5

Результати кластерного аналізу сприйняття українських чоловіків досліджуваних з гендером «Андрогінність» з виділенням 4-х кластерів за принципом «ближнього сусіда»

Кластери	1,2,5,19	3,12,6,10,18,24,11,4,13,16,7,20,17,8,9	14,15,22,23	21
1,2,5,19	0	8.544	31.113	34.67
3,12,6,10,18,24,11,4,13,16,7,20,17,8,9	8.544	0	7.211	11.705
14,15,22,23	31.113	7.211	0	7.616
21	34.67	11.705	7.616	0

Примітка: повне зображення тіла (1), чіткий малюнок голови (2), наявність чола (3), наявність пропорційної шиї (4), наявність пропорційних плечей (5), наявність аксесуарів (6), чітко промальоване обличчя (7), промальоване підборіддя (8), промальоване волосся (9), промальовані брови (10), промальовані вуха (11), промальовані розчинені очі (12), наявність рота (13), промальовані губи (14), промальовані зуби (15), промальований ніс (16), розведені руки (17), видно долоні та пальці (18), наявність ніг (19), пропорційні ступні (20), наявність зброї (21), наявність гудзиків (22), кишені (23), наявність додаткових елементів (24)

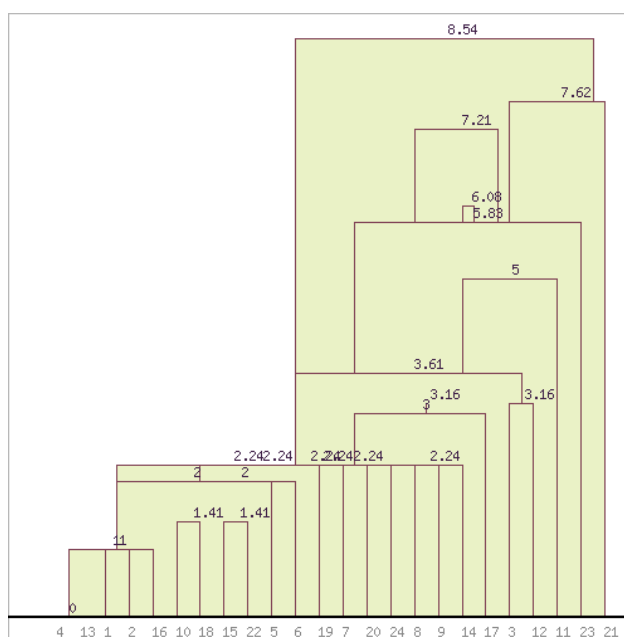

Рис. 3.3. Дендрограма результатів ієрархічної класифікації сприйняття українських чоловіків досліджуваних з андрогінністю

Таким чином, при проведенні кластерного аналізу сприйняття українських чоловіків досліджуваних з гендером «Андрогінність» за принципом «ближнього сусіда» отримали два кластери, відстань між якими складає $P=8,53$. Результати ієрархічної класифікації об'єктів подано на Рис. 3.3 у вигляді дендрограми (номера об'єктів див. примітку табл. 3.5).

Таблиця 3.6

Результати кластерного аналізу сприйняття українських чоловіків досліджуваних з гендером «Маскуліність» з виділенням 4-х кластерів за принципом «ближнього сусіда»

Кластери	1,2, 19	3,8,10,11,23,4,7,16,9,17,20,6 ,12,18,5,13,24	14,15 ,22	21
1,2,19	0	6.083	31.24 1	29.9 67
3,8,10,11,23,4,7,16,9,17,20,6 ,12,18,5,13,24	6.08 3	0	5.385	7.21 1
14,15,22	31.2 41	5.385	0	13.0 38
21	29.9 67	7.211	13.03 8	0

Примітка: повне зображення тіла (1), чіткий малюнок голови (2), наявність чола (3), наявність пропорційної шиї (4), наявність пропорційних плечей (5), наявність аксесуарів (6), чітко промальоване обличчя (7), промальоване підборіддя (8), промальоване волосся (9), промальовані брови (10), промальовані вуха (11), промальовані розчинені очі (12), наявність рота (13), промальовані губи (14), промальовані зуби (15), промальований ніс (16), розведені руки (17), видно долоні та пальці (18), наявність ніг (19), пропорційні ступні (20), наявність зброї (21), наявність гудзиків (22), кишені (23), наявність додаткових елементів (24)

Таким чином, при проведенні кластерного аналізу сприйняття українських чоловіків досліджуваних з гендером «Мускуліність» за принципом «ближнього сусіда» отримали два кластери, відстань між якими складає $P=7,21$. Результати ієрархічної класифікації об'єктів подано на Рис. 3.4 у вигляді дендрограми (номера об'єктів див. примітку табл. 3.6).

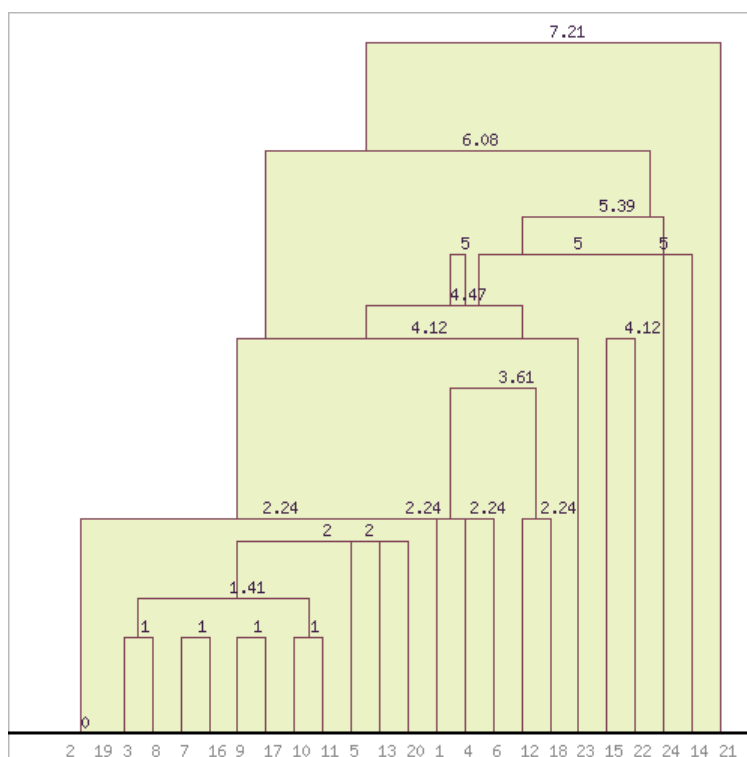

Рис. 3.4. Дендрограма результатів ієрархічної класифікації сприйняття українських чоловіків досліджуваних з маскулінністю

Аналізуючи особистість українських чоловіків у сприйнятті досліджуваних з андрогінністю та маскулінністю в період воєнних дій на території України за чотирма виділеними кластерними групами (табл. 3.5 та 3.6), можна зробити ієрархію характеристик українських чоловіків. Бачимо, що до першої кластерної групи у двох вибірках досліджуваних увійшли такі характеристики як повне зображення тіла, чіткий малюнок голови, наявність ніг, а у досліджуваних з андрогінністю ще до першої кластерної групи увійшло наявність пропорційних плечей. Дані характеристики ми вважаємо такими, що найчастіше зустрічаються у малюнках досліджуваних та характеризують образ українського чоловіка як стабільного та сформованого у сприйнятті досліджуваних.

До другої кластерної групи у двох вибірках досліджуваних увійшли такі характеристики як наявність чола, промальовані розчинені очі, наявність аксесуарів, промальовані брови, видно долоні та пальці, промальовані вуха, наявність додаткових елементів, наявність пропорційної шиї, наявність рота,

промальований ніс, чітко промальоване обличчя, пропорційні ступні, розведені руки, промальоване підборіддя, промальоване волосся, а у досліджуваних з маскулінністю ще до другої кластерної групи увійшло наявність кишені та пропорційних плечей. Дані характеристики ми вважаємо другорядними у сприйнятті образу чоловіків, що характеризують чоловіка як такого, який не акцентує увагу на дрібницях.

До третьої кластерної групи у двох вибірках досліджуваних увійшли такі характеристики як промальовані губи, промальовані зуби, наявність гудзиків, а у досліджуваних з андрогінністю ще до третьої кластерної групи увійшло наявність кишень. Дані характеристики ми вважаємо незначущими у сприйнятті образу чоловіків, що може говорити про те, що досліджувані обох гендерів не розглядають чоловіка як сексуальний та агресивний об'єкт або недооцінюють дану функцію.

До четвертої кластерної групи у двох вибірках досліджуваних увійшла така характеристика як наявність зброї. Дану характеристику ми вважаємо особливою у сприйнятті образу чоловіків, що говорить про те, що з приходом повномасштабних бойових дій функціональна роль чоловіка змінилася, його бачать як захисника, воїна, порівняно з довоєнним періодом.

Таким чином, виявлені наступні особливості гендерного сприйняття образу українського чоловіка під час воєнних дій на території України:

- виявлена ієрархія вираженості сучасних та історичних ролей українських чоловіків у сприйнятті андрогінних та маскулінних гендерів за допомогою кластерного аналізу за принципом «ближнього сусіда». Так, сильно виражені ролі чоловіка, князя, гайдамаки/опришки, військового, гетьмана, майдановця, сина, козака, підприємця, брата, батька та волонтера; середньо виражені ролі церковнослужителя, силовика, віддаленого працівника, менеджера з продажів, вченого, айтішніка, чумака, сільського жителя, студента, освітянина, шляхтича; слабо виражені ролі силовика до 2014 р., ВПО, держслужбовця, найманого робітника, кріпака та безробітного;

- досліджувані з андрогінністю, у яких поєднуються риси, які традиційно вважають жіночими й чоловічими, надають ролям українських чоловіків більшої вираженості, яскравості та прояву, ніж досліджувані з маскулінністю, що притаманна чоловічому гендеру, що статистично підтверджено за допомогою U-критерію Манна-Уїтні;

- сприйняття українського чоловіка у досліджуваних гендерів суттєво не змінилася з приходом повномасштабних воєнних дій на території України, що виявлено за допомогою U-критерію Манна-Уїтні;

- особистість українських чоловіків сформований у сприйнятті досліджуваних з андрогінністю та маскулінністю та характеризують його як стабільного, такого, який не акцентує увагу на дрібницях. Досліджувані обох гендерів не розглядають чоловіка як сексуальний та агресивний об'єкт або недооцінюють дану функцію, а також з приходом повномасштабних бойових дій функціональна роль чоловіка змінилася, його бачать як захисника, воїна, порівняно з довоєнним періодом.

ВИСНОВКИ

На підставі отриманих емпіричних результатів та відповідно до поставленої в роботі мети та завдань, можна зробити наступні висновки:

1. Теоретичні і практичні аспекти психології чоловіка, гендерної ідентичності, а також маскулінності розглянуті на перетині соціології (Е. Гідденс, М. Флуд та ін.), соціальної психології та когнітивних напрямків (С. Бем, Є.Белінская та ін.), психології розвитку та антропології (М. Мід, Д.Гірі та ін.), психоаналізу (К. Хорні, К. Г. Юнг та ін.), філософії фемінізму (Е. Бадінтер, Ю. Крістева тощо). Етнокультурний образ чоловіка формують зовнішні і внутрішні особливості. Важливий аналіз образів українських чоловіків також в історичному аспекті, що має свої особливості стосовно ролей чоловіків в кожній історичній епосі. Поняття «гендер» уперше вжито в праці Р. Столера (1963 р.) на позначення культурних характеристик чоловіків і жінок на відміну від статі. Гендерна роль – один із видів соціальних ролей, набір очікуваних зразків поведінки (або норм) для чоловіків і жінок. Гендерну роль розуміють як виконання певних соціальних розпоряджень, поведіння в мові, манерах, одязі, жестах відповідної статі.

2. Найбільше серед досліджуваних виявлено такі гендерні категорії як маскулінність (38,5%), які мають набір характерних рис, ознак, способів поведінки та ролей, що широко визнаються притаманними чоловічому гендеру, та андрогінність (44,9%), у яких поєднуються риси, які традиційно вважають жіночими й чоловічими, групи яких і склали вибірку у кількості 65 осіб для нашого подальшого дослідження особливостей сприйняття образу українського чоловіка у жінок та чоловіків України у воєнний період. Найменшу кількість респондентів (16,7%) склали гендерна категорія «Фемінність», які мають комплекс тілесних, психічних і поведінкових особливостей, що розглядаються як жіночі.

3. Українському чоловікові з приходом повномасштабної війни в Україні найбільш притаманні такі ролі як чоловік, князь, гайдамака/опришка,

військовий, силовик, гетьман, вчений, майдановець, син, козак, підприємець, брат, батько, волонтер та шляхтич. При цьому виявлена ієрархія вираженості сучасних та історичних ролей українських чоловіків у сприйнятті андрогінних та маскулінних гендерів. Так, сильно виражені ролі чоловіка, князя, гайдамаки/опришки, військового, гетьмана, майдановця, сина, козака, підприємця, брата, батька та волонтера; середньо виражені ролі церковнослужителя, силовика, віддаленого працівника, менеджера з продажів, вченого, айтишника, чумака, сільського жителя, студента, освітянина, шляхтича; слабо виражені ролі силовика до 2014 р., ВПО, держслужбовця, найманого робітника, кріпака та безробітного.

4. Досліджувані з андрогінністю надають ролям українських чоловіків більшої вираженості, яскравості та прояву, ніж досліджувані з маскулінністю. Найбільше українським чоловікам у сприйнятті обох гендерних груп притаманні такі якості як впевнений у собі, здатний допомогти, схильний захищати свої погляди, незалежний, сильна особистість, відданий, наполегливий, сильний, надійний, аналітичний, схильний до ризику, схильний вести за собою. Сприйняття українського чоловіка у досліджуваних гендерів суттєво не змінилася, порівнюючи періоди до та після початку воєнних дій на території України. Визначено, що за будь-якого періоду українського чоловіка сприймають як впевненого, який надійно стоїть на ногах, мислячого та зібраного, стабільного, такого, який не акцентує увагу на дрібницях. Також досліджувані обох гендерів не розглядають чоловіка як сексуальний та агресивний об'єкт або недооцінюють дану функцію. До війни досліджувані обох гендерних категорій образ чоловіка сприймають з наявністю важливих деталей та дрібниць у житті, після війни другорядні потреби для чоловіків вже не є актуальними, а також з приходом повномасштабних воєнних дій на території України змінилася діяльність та функціональна роль чоловіка, його бачать як захисника, воїна, порівняно з довоєнним періодом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Архангельська, А. М. «Чоловік» у слов'янських мовах : монографія. – Рівне : РІС КСУ, 2007. – 448 с.
2. Архангельська, А. М. Чоловік у слов'янських мовах: Монографія. – Рівне, РІС КСУ, 2007. – 448 с.
3. Верлан, О. Проблеми гендерної рівності в політичній системі України. Теорія і практика гендерного виховання студентської молоді: досвід, проблеми, перспективи: збірник матеріалів Міжнародної наук.-практ. конференції (Запоріжжя, 11–12 листопада 2004 р.). – Запоріжжя, 2004. – С. 10-19.
4. Гайдай, Л. І. Історія України: персоналії, терміни, назви і поняття: Навч. посіб.-коментар: У 2 т. Т.1 (А – Н). – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 508 с.;
5. Гайдай, Л. І. Історія України: персоналії, терміни, назви і поняття: Навч. посіб.-коментар: У 2 т. Т. 2 (О – Я). – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 368 с.
6. Гапон Н. Гендер. Ідентичність. Суб'єктивність: філософські дискусії другої половини ХХ сторіччя. Монографія. – Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 378 с.
7. Гапон, Н. Гендер в гуманітарному дискурсі: філософсько-психологічний аналіз. – Львів : Літопис, 2002. – С. 203-224.
8. Гнатенко, П. І. Національна психологія. – Дніпропетровськ : ДГУ, 2000. – 213 с.
9. Гнатенко, П. І. Національний характер: Монографія, – Дніпропетровськ, 1992.
10. Довідник з історії України / за ред. І. Підкови та Р. Шуста. – К. : Генеза, 1993.

11. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін., Інститут історії України НАН України. – К. : Наукова думка, 2003. – Т. 1 : А – В. – 688 с.
12. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г – Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К. : В-во «Наукова думка», 2004. – 688 с.
13. Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка - Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2007. – 528 с.
14. Ігнатенко, І. В. Чоловіче тіло у традиційній культурі українців, – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. – 224 с.
15. Котлова, Л. О., Тичина, І. М., Прокудіна, В. В. Образ «чоловіка» і «жінки» у свідомості особистості різного віку (крос-культурне дослідження). Проблеми сучасної психології : науковий журнал. – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021, 1(20). – С. 83-90.
16. Кочарян, А. С. Особистість та статевая роль: Симптомокомплекс маскуліності/фемініності в нормі та патології. – Х. : Основа, 1996. – 127 с.
17. Кочарян, А.С., Жидко, М. Е., Терещенко, Н. Н., Фролова, Е. В. Статевая рольова психологія : колективна монографія / під ред. доктора психологічних наук, професора А. С. Кочаряна. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 236 с.
18. Кульчицький, О. Риси характерології українського народу // Енциклопедія українознавства в двох томах. – Т. 1 ч. 2, – Мюнхен-Нью-Йорк, 1949. – С. 708-718.
19. Лапиніна, О.Л. Репрезентація образу чоловіка в німецькій фразеології. – Режим доступу: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/1494/Lapynina2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
20. Людмила, І. Образ козака-характерника у народних легендах та переказах / Відділ української та зарубіжної фольклористики ІМФЕ

ім. М. Т. Рильського НАН України. – Режим доступу:
<https://ethnography.org.ua/content/obraz-kozaka-harakternyka-u-narodnyh-legendah-ta-perekazah>.

21. Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія». – Том 33 (72) № 1 2022. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 188 с.

22. Основи теорії гендеру. Підручник / За ред. М.М.Скорик. – К. : ПРООН, 2004. – 536 с.

23. Основи теорії гендеру : навч. посіб. / за ред. В. П. Агєєвої, Л. С. Кобелянської, М. М. Скорик. – Київ : «К.І.С.», 2004. – 536 с.

24. Павленко, В. М., Таглін, С. О. Етнопсихологія: Навч. посіб, – К., 1999. – 261 с.

25. Плосконос, О. І., Сенченко, О. Ю. Порівняльний аналіз репрезентованих образів чоловіків і жінок в українському журналі «FINANCOFF» / Тези щорічної наукової конференції «Дні науки філософського факультету 2019». – Львів, 2019. – С. 103-105.

26. Савіна, М. Етнокультурні особливості статево-рольової ідентифікації особистості українця / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Київ. – Режим доступу:
<https://newacropolis.org.ua/theses/0a501beb-295a-4f7b-a6f4-7190a28e0376>.

27. Севастьянов Д.Ю., Гендерна дискримінація чоловіків у світі / Інституційний репозитарій МНАУ. – Миколаїв, 2017. – С. 230-233.

28. Ткалич, М. Гендерна психологія. – К. : Академія, 2021. – 248 с.

29. Україна й українство в етнокультурних процесах: концептуальні узагальнення: колективна монографія. – К : НДІУ, 2018. – 304 с.

30. Феденко, П. Вплив історії на український народний характер // Науковий збірник УВУ, вип. 3. – Прага, 1942.

31. Чернишевський, Н. Г. Вибрані філософські твори в 3т. – Т. 3., М., 1951. – 608 с.

32. Чижевський, Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський, – Мюнхен, 1993. – 72 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати проявів визначених якостей за встановленими ролями за репертуарним тестом рольового конструкту Келлі у жінок та чоловіків, %

Ролі Характеристики	Роля																												
	Чоловік	Церковнослужитель	Князь	Гайдамаки/опришки	Військовий	Силовик	Силовик до 2014р.	Кріпак	Віддалений працівник	Гетьман	Менеджер з продажів	Вчений	Майдановець	Айтішнік	Чумац	Син	ВПО	Козак	Підприємець	Держслужбовець	Брат	Сільський житель	Безробітний	Батько	Студент	Освітянин	Волонтер	Шляхтич	Найманий робітник
Впевнений у собі	75	61	88	80	83	82	77	30	66	90	78	66	79	67	70	64	52	86	83	67	70	57	30	75	60	65	75	79	60
Здатний допомогти	76	69	64	73	80	65	50	55	64	73	63	66	79	64	64	73	55	80	69	55	78	73	39	80	61	66	90	52	63
Життєрадісний	66	58	62	62	65	53	47	33	67	68	70	60	62	65	64	77	44	75	69	54	72	65	36	69	79	63	72	66	59
Схильний захищати свої погляди	77	71	90	84	84	73	68	27	62	90	71	80	91	67	67	69	58	85	81	59	73	60	40	80	71	67	79	75	57
Незалежний	73	49	78	75	60	51	41	17	70	83	57	64	77	71	69	60	47	81	77	47	69	63	41	71	57	55	70	72	48
Совісний	71	64	56	68	68	53	40	65	63	75	49	70	75	63	65	72	62	74	62	47	74	72	51	75	61	69	83	51	62
Атлетичний	68	30	63	76	79	75	60	52	49	76	54	40	62	50	66	68	54	88	59	46	71	66	43	64	63	47	66	53	56
Ніжний	58	48	40	38	48	39	31	40	52	42	48	46	49	54	43	67	51	48	48	38	57	42	40	57	53	50	61	41	47
Театральний	54	64	68	50	40	40	38	28	46	60	72	43	55	41	48	61	46	59	59	55	53	44	43	50	68	60	59	54	44
Щасливий	69	60	61	56	55	49	45	27	67	66	62	60	60	68	62	75	40	71	70	52	68	62	36	69	74	57	70	65	54
Сильна особистість	76	66	86	77	79	65	57	36	60	91	72	68	80	60	72	68	58	85	80	53	70	61	36	77	61	59	80	62	54
Відданий	72	72	73	80	83	65	53	60	64	84	59	77	81	65	70	78	60	84	73	57	75	67	39	79	59	70	87	56	61
Наполегливий	73	66	85	79	80	73	66	49	68	87	75	82	84	74	72	69	64	83	84	61	72	69	34	79	68	69	82	60	59
Непередбачуваний	50	28	68	70	52	48	53	29	53	70	58	53	73	49	49	61	55	71	63	47	55	40	44	57	71	44	56	52	45
Сильний	77	51	81	79	85	78	69	55	54	87	58	53	76	52	71	67	58	87	71	49	70	71	40	77	63	52	74	61	55

Надійний	78	58	69	72	80	63	50	58	64	78	54	70	67	69	71	76	55	77	71	48	76	68	37	80	57	65	80	52	64
Аналітичний	72	47	77	63	65	56	48	31	71	83	71	91	61	85	62	67	57	67	80	62	68	49	36	74	67	73	70	56	57
Співчутливий	59	72	46	51	59	42	32	57	54	56	49	53	68	52	53	72	63	59	55	42	71	61	50	65	61	60	83	43	55
Ревнивий	56	38	60	53	51	53	54	48	47	53	51	47	51	48	45	55	48	55	49	52	51	58	54	51	55	47	41	53	48
Жіночний	27	39	23	20	21	21	20	25	36	19	36	35	27	38	26	33	32	17	29	35	28	25	34	24	35	37	32	32	33
Що опікується про людей	61	69	67	59	71	51	38	50	45	73	46	56	69	50	57	60	55	66	61	51	63	63	32	71	49	61	88	46	48
Прямий, правдивий	68	54	61	69	70	57	47	54	56	72	41	73	73	64	61	67	60	75	61	43	69	65	44	74	56	61	74	49	54
Схильний до ризику	70	30	73	79	82	69	64	29	47	80	60	60	82	48	68	65	60	83	80	44	65	44	38	58	68	43	75	53	45
Швидкий у прийнятті рішень	68	45	75	74	77	67	60	34	54	81	69	49	76	55	60	66	61	79	76	47	65	48	37	67	71	51	79	57	49
Вміє дружити	77	62	62	71	78	58	53	61	57	70	62	58	74	57	66	74	63	77	70	55	72	69	51	72	80	65	85	53	66
Схильний вести за собою	72	73	89	73	75	56	48	25	44	91	62	55	76	47	57	64	50	80	78	52	67	46	29	72	60	58	76	64	44
Агресивний	57	32	71	73	72	71	76	36	40	70	52	35	70	34	45	49	48	70	55	57	46	48	48	52	50	41	46	60	46
Владний	64	59	89	64	62	68	67	22	42	85	54	45	55	42	47	52	40	67	70	64	55	43	29	61	45	46	44	72	38
Привабливий	70	38	68	57	68	57	45	33	55	73	60	50	59	55	52	68	46	70	69	43	68	45	33	67	64	54	61	53	52

Особливості суб'єктивного сприйняття образу українського чоловіка у жінок та чоловіків України за проективною методикою «Малюнок Чоловіка»

Характеристики чоловіка на малюнку	Сприйняття чоловіка			
	до початку повномасштабних воєнних дій		після початку повномасштабних воєнних дій	
	К-ть осіб	%	К-ть осіб	%
Повне зображення тіла	60	92	60	92
Чіткий малюнок голови	62	95	62	95
Наявність чола	30	46	28	43
Наявність пропорційної шиї	51	78	38	58
Наявність пропорційних плечей	57	88	54	83
Наявність аксесуарів	36	55	31	48
Чітко промальоване обличчя	47	72	45	69
Промальоване підборіддя	42	65	30	46
Промальоване волосся	50	77	35	54
Промальовані брови	28	43	23	35
Промальовані вуха	33	51	28	43
Промальовані розчинені очі	28	43	32	49
Наявність рота	54	83	43	66
Промальовані губи	13	20	9	14
Промальовані зуби	3	5	2	3
Промальований ніс	49	75	43	66
Розведені руки	45	69	43	66
Видно долоні та пальці	34	52	27	42
Наявність ніг	63	97	64	98
Пропорційні ступні	45	69	41	63
Наявність зброї	2	3	28	43
Наявність гудзиків	8	12	4	6
Кишені	21	32	16	25
Наявність додаткових елементів	21	32	25	38

Матриця відстаней між об'єктами (чоловічих ролей) за кластерним аналізом за принципом «ближнього сусіда»

№ з/п	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
1	0	1.981	0.335	0.0526	0.204	1.255	2.341	4.121	1.687	1.047	1.208	1.235	0.388	1.497	1.115	0.197	2.125	0.898	0.211	2.41	0.41	1.546	4.247	0.455	0.808	1.502	0.605	1.577	2.191
2	1.981	0	2.313	1.929	2.182	0.758	0.596	2.247	0.476	3.026	0.992	0.746	2.34	0.512	0.954	1.784	0.695	2.859	2.128	0.565	1.871	0.57	2.373	2.17	1.336	0.502	2.582	0.48	0.562
3	0.335	2.313	0	0.387	0.153	1.579	2.657	4.433	2.005	0.724	1.505	1.567	0.115	1.824	1.428	0.531	2.428	0.603	0.22	2.731	0.586	1.864	4.56	0.426	1.093	1.83	0.27	1.901	2.504
4	0.0526	1.929	0.387	0	0.255	1.204	2.292	4.072	1.637	1.099	1.163	1.183	0.438	1.446	1.067	0.145	2.078	0.947	0.253	2.36	0.4	1.496	4.198	0.48	0.767	1.45	0.657	1.527	2.142
5	0.204	2.182	0.153	0.255	0	1.459	2.545	4.324	1.89	0.844	1.407	1.437	0.246	1.701	1.318	0.4	2.326	0.695	0.199	2.614	0.543	1.75	4.451	0.467	1.002	1.705	0.413	1.781	2.394
6	1.255	0.758	1.579	1.204	1.459	0	1.096	2.875	0.443	2.301	0.33	0.169	1.596	0.249	0.208	1.06	0.926	2.149	1.384	1.157	1.113	0.308	3.002	1.413	0.582	0.257	1.846	0.323	0.955
7	2.341	0.596	2.657	2.292	2.545	1.096	0	1.78	0.656	3.381	1.174	1.166	2.661	0.875	1.229	2.15	0.331	3.239	2.452	0.143	2.139	0.796	1.907	2.432	1.584	0.877	2.919	0.777	0.165
8	4.121	2.247	4.433	4.072	4.324	2.875	1.78	0	2.436	5.157	2.935	2.934	4.432	2.647	3.006	3.93	2.014	5.019	4.225	1.726	3.899	2.576	0.127	4.185	3.349	2.647	4.691	2.555	1.93
9	1.687	0.476	2.005	1.637	1.89	0.443	0.656	2.436	0	2.729	0.557	0.537	2.013	0.255	0.578	1.494	0.501	2.584	1.802	0.727	1.502	0.141	2.563	1.8	0.948	0.264	2.268	0.145	0.512
10	1.047	3.026	0.724	1.099	0.844	2.301	3.381	5.157	2.729	0	2.226	2.281	0.732	2.545	2.153	1.244	3.149	0.228	0.934	3.455	1.28	2.588	5.284	1.034	1.813	2.549	0.47	2.623	3.228
11	1.208	0.992	1.505	1.163	1.407	0.33	1.169	2.9	0.522	0	0.4	0.414	0.5	0.501	1.0	0.9	2.1	1.2	1.2	0.9	0.4	3.0	1.2	0.4	0.5	1.7	0.5	1.0	

1	08	92	05	63	07	3	74	35	57	26		88	98	03	83	3	23	01	92	68	66	29	61	58	14	18	58	12	14
1 2	1.2 35	0.7 46	1.5 67	1.1 83	1.4 37	0.1 69	1.1 66	2.9 34	0.5 37	2.2 81	0.4 88	0	1.5 96	0.2 91	0.3 34	1.0 38	1.0 36	2.1 17	1.3 85	1.2 09	1.1 5	0.4 22	3.0 61	1.4 46	0.6 59	0.2 89	1.8 37	0.3 96	1.0 38
1 3	0.3 88	2.3 4	0.1 15	0.4 38	0.2 46	1.5 96	2.6 61	4.4 32	2.0 13	0.7 32	1.4 98	1.5 96	0	1.8 44	1.4 35	0.5 73	2.4 21	0.6 45	0.2 12	2.7 4	0.5 49	1.8 72	4.5 58	0.3 41	1.0 84	1.8 5	0.2 62	1.9 15	2.5 06
1 4	1.4 97	0.5 12	1.8 24	1.4 46	1.7 01	0.2 49	0.8 75	2.6 47	0.2 55	2.5 45	0.5 03	0.2 91	1.8 44	0	0.4 42	1.3 01	0.7 54	2.3 88	1.6 32	0.9 23	1.3 62	0.1 79	2.7 74	1.6 61	0.8 24	0.0 171	2.0 92	0.1 1	0.7 47
1 5	1.1 15	0.9 54	1.4 28	1.0 67	1.3 18	0.2 08	1.2 29	3.0 06	0.5 78	2.1 53	0.1 83	0.3 34	1.4 35	0.4 42	0	0.9 27	1.0 15	2.0 13	1.2 24	1.3 06	0.9 29	0.4 38	3.1 33	1.2 28	0.3 83	0.4 53	1.6 9	0.4 9	1.0 77
1 6	0.1 97	1.7 84	0.5 31	0.1 45	0.4	1.0 6	2.1 5	3.9 3	1.4 94	1.2 44	1.0 3	1.0 38	0.5 73	1.3 01	0.9 27	0	1.9 4	1.0 9	0.3 73	2.2 16	0.3 85	1.3 54	4.0 57	0.5 51	0.6 44	1.3 06	0.8 01	1.3 83	2.0 01
1 7	2.1 25	0.6 95	2.4 28	2.0 78	2.3 26	0.9 26	0.3 31	2.0 14	0.5 01	3.1 49	0.9 23	1.0 36	2.4 21	0.7 54	1.0 15	1.9 4	0	3.0 21	2.2 16	0.4 69	1.8 85	0.6 2	2.1 4	2.1 71	1.3 37	0.7 62	2.6 82	0.6 45	0.1 9
1 8	0.8 98	2.8 59	0.6 03	0.9 47	0.6 95	2.1 49	3.2 39	5.0 19	2.5 84	0.2 28	2.1 01	2.1 17	0.6 45	2.3 88	2.0 13	1.0 9	3.0 21	0	0.8 23	3.3 06	1.1 86	2.4 43	5.1 46	0.9 77	1.6 92	2.3 92	0.4 02	2.4 72	3.0 89
1 9	0.2 11	2.1 28	0.2 2	0.2 53	0.1 99	1.3 84	2.4 52	4.2 25	1.8 02	0.9 34	1.2 92	1.3 85	0.2 12	1.6 32	1.2 24	0.3 73	2.2 16	0.8 23	0	2.5 3	0.3 67	1.6 61	4.3 51	0.2 73	0.8 79	1.6 38	0.4 67	1.7 03	2.2 97
2 0	2.4 1	0.5 65	2.7 31	2.3 6	2.6 14	1.1 57	0.1 43	1.7 26	0.7 27	3.4 55	1.2 68	1.2 09	2.7 4	0.9 23	1.3 06	2.2 16	0.4 69	3.3 06	2.5 3	0	2.2 27	0.8 68	1.8 53	2.5 23	1.6 72	0.9 22	2.9 95	0.8 34	0.2 89
2 1	0.4 1	1.8 71	0.5 86	0.4	0.5 43	1.1 13	2.1 39	3.8 99	1.5 02	1.2 8	0.9 66	1.1 5	0.5 49	1.3 62	0.9 29	0.3 85	1.8 85	1.1 86	0.3 67	2.2 27	0	1.3 64	4.0 25	0.3	0.5 56	1.3 7	0.8 11	1.4 19	1.9 8
2 2	1.5 46	0.5 7	1.8 64	1.4 96	1.7 5	0.3 08	0.7 96	2.5 76	0.1 41	2.5 88	0.4 29	0.4 22	1.8 72	0.1 79	0.4 38	1.3 54	0.6 2	2.4 43	1.6 61	0.8 68	1.3 64	0	2.7 03	1.6 62	0.8 1	0.1 95	2.1 27	0.1 05	0.6 49
2 3	4.2 47	2.3 73	4.5 6	4.1 98	4.4 51	3.0 02	1.9 07	0.1 27	2.5 63	5.2 84	3.0 61	3.0 61	4.5 58	2.7 74	3.1 33	4.0 57	2.1 4	5.1 46	4.3 51	1.8 53	4.0 25	2.7 03	0	4.3 1	3.4 75	2.7 74	4.8 18	2.6 82	2.0 56

24	0.455	2.17	0.426	0.48	0.467	1.413	2.432	4.185	1.8	1.034	1.258	1.446	0.341	1.661	1.228	0.551	2.171	0.977	0.273	2.523	0.3	1.662	4.31	0	0.852	1.67	0.579	1.718	2.272
25	0.808	1.336	1.093	0.767	1.002	0.582	1.584	3.349	0.948	1.813	0.414	0.659	1.084	0.824	0.383	0.644	1.337	1.692	0.879	1.672	0.556	0.81	3.475	0.852	0	0.835	1.345	0.871	1.426
26	1.502	0.502	1.83	1.45	1.705	0.257	0.877	2.647	0.264	2.549	0.518	0.289	1.85	0.0171	0.453	1.306	0.762	2.392	1.638	0.922	1.37	0.195	2.774	1.67	0.835	0	2.097	0.12	0.751
27	0.605	2.582	0.27	0.657	0.413	1.846	2.919	4.691	2.268	0.47	1.758	1.837	0.262	2.092	1.69	0.801	2.682	0.402	0.467	2.995	0.811	2.127	4.818	0.579	1.345	2.097	0	2.167	2.764
28	1.577	0.48	1.901	1.527	1.781	0.323	0.777	2.555	0.145	2.623	0.512	0.396	1.915	0.11	0.49	1.383	0.645	2.472	1.703	0.834	1.419	0.105	2.682	1.718	0.871	0.12	2.167	0	0.643
29	2.191	0.562	2.504	2.142	2.394	0.955	0.165	1.93	0.512	3.228	1.014	1.038	2.506	0.747	1.077	2.001	0.19	3.089	2.297	0.289	1.98	0.649	2.056	2.272	1.426	0.751	2.764	0.643	0

Примітка: чоловік (1), церковнослужитель (2), князь (3), гайдамаки/опришки (4), військовий (5), силовик (6), силовик до 2014 р. (7), кріпак (8), віддалений працівник (9), гетьман (10), менеджер з продажів (11), вчений (12), майдановець (13), айтішнік (14), чумак (15), син (16), ВПО (17), козак (18), підприємець (19), держслужбовець (20), брат (21), сільський житель (22), безробітний (23), батько (24), студент (25), освітянин (26), волонтер (27), шляхтич (28), найманий робітник (29)

Матриця відстаней між об'єктами (характеристиками малюнка чоловіка) за кластерним аналізом
за принципом «ближнього сусіда» («Андрогінні»)

№ з/п	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	0	1	22.0 23	10.2 96	2	23.6 01	9.89 9	12.6 49	14.8 66	26.2 49	18.6 01	25	10.2 96	38.1 84	41.7 25	9.43 4	12.2 07	24.8 39	3.16 2	12.2 07	36.3 59	40.3 11	32.5 58	25.4 56
2	1	0	22.6 72	11.1 8	2.23 6	24.4 13	10.6 3	13.6 01	15.8 11	27.0 19	19.4 16	25.6 12	11.1 8	38.8 97	42.4 26	10.2 96	12.8 06	25.6 12	2.23 6	13.0 38	36.8 92	41.0 12	33.2 42	26.1 73
3	22.0 23	22.6 72	0	13	20.5 18	5.83 1	12.2 07	13.1 53	12	6	6.08 3	3.16 2	13	16.4 01	19.8 49	13.4 16	9.89 9	5.09 9	24.7 59	10.7 7	14.8 66	18.4 39	10.6 3	4.12 3
4	10.2 96	11.1 8	13	0	9.48 7	13.4 54	2.82 8	3.16 2	5	16.2 79	8.48 5	16.1 55	0	28.4 25	32.0 16	1	5.38 5	14.8 66	13.4 16	2.23 6	27.8 57	30.6 1	23.0 22	15.8 11
5	2	2.23 6	20.5 18	9.48 7	0	22.4 72	8.60 2	12.1 66	14.3 18	25	17.4 93	23.4 31	9.48 7	36.7 97	40.3 11	8.54 4	10.6 3	23.6 01	4.24 3	11.1 8	34.6 7	38.8 97	31.1 13	24.0 83
6	23.6 01	24.4 13	5.83 1	13.4 54	22.4 72	0	13.8 92	12.2 07	10.2 96	3.16 2	5	7.21 1	13.4 54	15.2 64	18.8 68	14.2 13	12.6 49	2	26.6 27	11.4 02	17	17.4 93	10.4 4	4.12 3
7	9.89 9	10.6 3	12.2 07	2.82 8	8.60 2	13.8 92	0	5.83 1	7.28	16.4 01	8.94 4	15.2 64	2.82 8	28.2 84	31.8 28	2.23 6	3	15	12.8 06	3	26.8 33	30.4 14	22.6 72	15.5 56
8	12.6 49	13.6 01	13.1 53	3.16 2	12.1 66	12.2 07	5.83 1	0	2.23 6	15.2 64	7.61 6	16.2 79	3.16 2	27.4 59	31.0 64	4.12 3	7.81	13.8 92	15.8 11	3.60 6	27.8 93	29.6 82	22.3 61	15.2 32
9	14.8 66	15.8 11	12	5	14.3 18	10.2 96	7.28	2.23 6	0	13.4 16	6.08 3	15.0 33	5	25.5 54	29.1 55	6	8.60 2	12.0 83	18.0 28	4.47 2	26.4 76	27.7 85	20.6 16	13.6 01

10	26.249	27.019	6	16.279	25	3.162	16.401	15.264	13.416	0	7.81	5.831	16.279	12.207	15.811	16.971	14.765	1.414	29.206	14.142	14.036	14.422	7.28	2.236
11	18.601	19.416	6.083	8.485	17.493	5	8.944	7.616	6.083	7.81	0	9	8.485	20	23.601	9.22	8.062	6.403	21.633	6.403	20.396	22.204	14.765	7.616
12	25	25.612	3.162	16.155	23.431	7.211	15.264	16.279	15.033	5.831	9	0	16.155	13.892	17.205	16.553	12.806	5.657	27.659	13.928	11.705	15.811	8.062	3.606
13	10.296	11.18	13	0	9.487	13.454	2.828	3.162	5	16.279	8.485	16.155	0	28.425	32.016	1	5.385	14.866	13.416	2.236	27.857	30.61	23.022	15.811
14	38.184	38.897	16.401	28.425	36.797	15.264	28.284	27.459	25.554	12.207	20	13.892	28.425	0	3.606	29.069	26.249	13.601	41.037	26.249	8.944	2.236	5.831	12.728
15	41.725	42.426	19.849	32.016	40.311	18.868	31.828	31.064	29.155	15.811	23.601	17.205	32.016	3.606	0	32.65	29.732	17.205	44.553	29.833	10.05	1.414	9.22	16.279
16	9.434	10.296	13.416	1	8.544	14.213	2.236	4.123	6	16.971	9.22	16.553	1	29.069	32.65	0	5.099	15.556	12.53	2.828	28.231	31.241	23.601	16.401
17	12.207	12.806	9.899	5.385	10.63	12.649	3	7.81	8.602	14.765	8.062	12.806	5.385	26.249	29.732	5.099	0	13.416	14.866	4.243	24.187	28.32	20.518	13.601
18	24.839	25.612	5.099	14.866	23.601	2	15	13.892	12.083	1.414	6.403	5.657	14.866	13.601	17.205	15.556	13.416	0	27.803	12.728	15	15.811	8.544	2.236
19	3.162	2.236	24.759	13.416	4.243	26.627	12.806	15.811	18.028	29.206	21.633	27.659	13.416	41.037	44.553	12.53	14.866	27.803	0	15.264	38.833	43.139	35.355	28.32
20	12.207	13.038	10.77	2.236	11.18	11.402	3	3.606	4.472	14.142	6.403	13.928	2.236	26.249	29.833	2.828	4.243	12.728	15.264	0	25.632	28.425	20.809	13.601
21	36.359	36.892	14.866	27.857	34.67	17	26.833	27.893	26.476	14.036	20.396	11.705	27.857	8.944	10.05	28.231	24.187	15	38.833	25.632	0	9.22	7.616	13.038
22	40.3	41.0	18.4	30.6	38.8	17.4	30.4	29.6	27.7	14.4	22.2	15.8	30.6	2.23	1.41	31.2	28.3	15.8	43.1	28.4	9.22	0	7.81	14.8

2	11	12	39	1	97	93	14	82	85	22	04	11	1	6	4	41	2	11	39	25				66
2 3	32.5 58	33.2 42	10.6 3	23.0 22	31.1 13	10.4 4	22.6 72	22.3 61	20.6 16	7.28	14.7 65	8.06 2	23.0 22	5.83 1	9.22	23.6 01	20.5 18	8.54 4	35.3 55	20.8 09	7.61 6	7.81	0	7.21 1
2 4	25.4 56	26.1 73	4.12 3	15.8 11	24.0 83	4.12 3	15.5 56	15.2 32	13.6 01	2.23 6	7.61 6	3.60 6	15.8 11	12.7 28	16.2 79	16.4 01	13.6 01	2.23 6	28.3 2	13.6 01	13.0 38	14.8 66	7.21 1	0

Примітка: повне зображення тіла (1), чіткий малюнок голови (2), наявність чола (3), наявність пропорційної шиї (4), наявність пропорційних плечей (5), наявність аксесуарів (6), чітко промальоване обличчя (7), промальоване підборіддя (8), промальоване волосся (9), промальовані брови (10), промальовані вуха (11), промальовані розчинені очі (12), наявність рота (13), промальовані губи (14), промальовані зуби (15), промальований ніс (16), розведені руки (17), видно долоні та пальці (18), наявність ніг (19), пропорційні ступні (20), наявність зброї (21), наявність гудзиків (22), кишені (23), наявність додаткових елементів (24)

Додаток Д

Матриця відстаней між об'єктами (характеристиками малюнка чоловіка) за кластерним аналізом
за принципом «ближнього сусіда» («Маскулінні»)

№ з/п	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	0	2.23 6	22.2 04	13.6 01	6.08 3	14.1 42	10	22.8 04	12.0 83	22.6 72	23.3 45	17.6 92	8.06 2	31.2 41	39.6 23	10.8 17	11.1 8	17.2 05	2.23 6	12.0 42	29.9 67	36.2 35	26.6 27	27.0 19
2	2.23 6	0	24.2 07	15.2 32	7.61 6	16.2 79	12.0 42	24.8 39	13.8 92	24.7 59	25.4 56	19.7 99	9.48 7	33.3 02	41.7 25	12.8 06	13.0 38	19.2 09	0	14.1 42	32.2 02	38.2 88	28.6 01	29.2 06
3	22.2 04	24.2 07	0	10.2 96	16.9 71	8.54 4	12.2 07	1	10.6 3	2.23 6	3.16 2	5.09 9	15.6 2	9.22	17.8 04	11.4 02	11.3 14	5	24.2 07	10.2 96	14.8 66	14.1 42	4.47 2	8.06 2
4	13.6 01	15.2 32	10.2 96	0	7.61 6	6.70 8	5.38 5	11.1 8	2.23 6	11.7 05	12.6 49	8	5.83 1	19.4 16	28.0 18	4.47 2	3.16 2	6.08 3	15.2 32	5.65 7	23	24.2 07	14.2 13	17.4 64
5	6.08 3	7.61 6	16.9 71	7.61 6	0	9.84 9	5.38 5	17.6 92	6.40 3	17.8 04	18.6 01	13.0 38	2	26.1 73	34.7 13	5.83 1	5.65 7	12.0 42	7.61 6	7.61 6	26.9 26	31.1 13	21.2 6	22.8 25
6	14.1 42	16.2 79	8.54 4	6.70 8	9.84 9	0	4.47 2	8.94 4	5.09 9	8.60 2	9.22	3.60 6	9.22	17.2 05	25.4 95	4.12 3	5	4	16.2 79	2.23 6	17.2 63	22.2 04	13	13.0 38
7	10	12.0 42	12.2 07	5.38 5	5.38 5	4.47 2	0	12.8 06	3.16 2	12.7 28	13.4 54	7.81	5	21.2 6	29.6 98	1	2.23 6	7.21 1	12.0 42	2.23 6	21.5 87	26.2 49	16.6 43	17.4 93
8	22.8 04	24.8 39	1	11.1 8	17.6 92	8.94 4	12.8 06	0	11.4 02	1.41 4	2.23 6	5.38 5	16.4 01	8.48 5	17.0 29	12.0 42	12.0 42	5.65 7	24.8 39	10.8 17	13.9 28	13.4 54	4.12 3	7.07 1
9	12.0 83	13.8 92	10.6 3	2.23 6	6.40 3	5.09 9	3.16 2	11.4 02	0	11.6 62	12.5 3	7.28	5	19.8 49	28.4 25	2.23 6	1	5.83 1	13.8 92	3.60 6	22.0 91	24.7 59	14.8 66	17.0 88

10	22.672	24.759	2.236	11.705	17.804	8.602	12.728	1.414	11.662	0	1	5	16.643	8.602	16.971	12.042	12.207	5.831	24.759	10.63	12.649	13.601	5	6
11	23.345	25.456	3.162	12.649	18.601	9.22	13.454	2.236	12.53	1	0	5.657	17.493	8.062	16.279	12.806	13.038	6.708	25.456	11.314	11.705	13.038	5.099	5
12	17.692	19.799	5.099	8	13.038	3.606	7.81	5.385	7.28	5	5.657	0	12.083	13.601	21.932	7.211	7.616	2.236	19.799	5.657	15	18.601	9.487	9.849
13	8.062	9.487	15.62	5.831	2	9.22	5	16.401	5	16.643	17.493	12.083	0	24.839	33.422	5.099	4.472	10.817	9.487	7.071	26.476	29.732	19.799	21.932
14	31.241	33.302	9.22	19.416	26.173	17.205	21.26	8.485	19.849	8.602	8.062	13.601	24.839	0	8.602	20.518	20.518	14.142	33.302	19.209	13.038	5	5.385	7.071
15	39.623	41.725	17.804	28.018	34.713	25.495	29.698	17.029	28.425	16.971	16.279	21.932	33.422	8.602	0	29	29.069	22.672	41.725	27.586	16	4.123	13.892	13.416
16	10.817	12.806	11.402	4.472	5.831	4.123	1	12.042	2.236	12.042	12.806	7.211	5.099	20.518	29	0	1.414	6.403	12.806	2	21.378	25.495	15.811	17
17	11.18	13.038	11.314	3.162	5.657	5	2.236	12.042	1	12.207	13.038	7.616	4.472	20.518	29.069	1.414	0	6.403	13.038	3.162	22.204	25.456	15.62	17.464
18	17.205	19.209	5	6.083	12.042	4	7.211	5.657	5.831	5.831	6.708	2.236	10.817	14.142	22.672	6.403	6.403	0	19.209	5.385	17.029	19.105	9.434	11.402
19	2.236	0	24.207	15.232	7.616	16.279	12.042	24.839	13.892	24.759	25.456	19.799	9.487	33.302	41.725	12.806	13.038	19.209	0	14.142	32.202	38.288	28.601	29.206
20	12.042	14.142	10.296	5.657	7.616	2.236	2.236	10.817	3.606	10.63	11.314	5.657	7.071	19.209	27.586	2	3.162	5.385	14.142	0	19.416	24.207	14.765	15.264
21	29.967	32.202	14.866	23	26.926	17.263	21.587	13.928	22.091	12.649	11.705	15	26.476	13.038	16	21.378	22.204	17.029	32.202	19.416	0	15.524	15	7.211
22	36.2	38.2	14.1	24.2	31.1	22.2	26.2	13.4	24.7	13.6	13.0	18.6	29.7	5	4.12	25.4	25.4	19.1	38.2	24.2	15.5	0	10	11.1

2	35	88	42	07	13	04	49	54	59	01	38	01	32		3	95	56	05	88	07	24			8
2 3	26.6 27	28.6 01	4.47 2	14.2 13	21.2 6	13	16.6 43	4.12 3	14.8 66	5	5.09 9	9.48 7	19.7 99	5.38 5	13.8 92	15.8 11	15.6 2	9.43 4	28.6 01	14.7 65	15	10	0	7.81
2 4	27.0 19	29.2 06	8.06 2	17.4 64	22.8 25	13.0 38	17.4 93	7.07 1	17.0 88	6	5	9.84 9	21.9 32	7.07 1	13.4 16	17	17.4 64	11.4 02	29.2 06	15.2 64	7.21 1	11.1 8	7.81	0

Примітка: повне зображення тіла (1), чіткий малюнок голови (2), наявність чола (3), наявність пропорційної шиї (4), наявність пропорційних плечей (5), наявність аксесуарів (6), чітко промальоване обличчя (7), промальоване підборіддя (8), промальоване волосся (9), промальовані брови (10), промальовані вуха (11), промальовані розчинені очі (12), наявність рота (13), промальовані губи (14), промальовані зуби (15), промальований ніс (16), розведені руки (17), видно долоні та пальці (18), наявність ніг (19), пропорційні ступні (20), наявність зброї (21), наявність гудзиків (22), кишені (23), наявність додаткових елементів (24)